

Fütuhât, istibdad, hilafet: AKP döneminde toplumsal mücadeleler ve devlet¹

Sungur Savran

*Manchester 'deyken elle tutulur biçimde kavradım ki, bugüne kadar tarih yazımında hiçbir rol oynamamış olan ya da çok azımsanmış olan iktisadi olgular, en azından modern dünyada belirleyici bir tarihi ağırlığa sahiptir; bugünkü sınıf karşıtlıklarının ortaya çıkışının temeli bu olgularda yatmaktadır; bu sınıf karşıtlıkları ise, büyük ölçekli sanayinin varlığı sayesinde bütünüyle gelişmiş oldukları ülkelerde, yani özellikle İngiltere 'de, siyasi partilerin oluşumunun ve aralarındaki mücadelelerin ve dolayısıyla siyasi tarihin bütünüünün temelini oluştururlar. Marx yalnızca aynı görüşe ulaşmakla kalmamış, **Deutsche-Französische Jahrbücher** 'de (1844) bunu şu şekilde genelleştirmişti: Sivil toplumu koşullandıran ve düzenleyen devlet olmak bir yana, devleti koşullandıran ve düzenleyen sivil toplumdur; dolayısıyla, politika ve bu politikanın tarihi, iktisadi ilişkilerden ve bunların gelişiminden hareketle açıklanmalıdır, tersi değil.*

Friedrich Engels

Komünist Liga'nın Tarihi Üzerine, 1885²

Doğumunun 200. yıldönümünde Engels 'in anısına saygıyla

---

¹ Bu yazı *Ayrıntı Dergi* için yazılmış ve o derginin Kış 2021 tarihli 36. sayısında yayınlanmıştır. Dergi yöneticilerine yazıyı *Devrimci Marksizm* okuru ile de paylaşmamıza izin verdikleri için teşekkür ederiz.

² "On the History of the Communist League", Karl Marx/Frederick Engels, *Selected Works*, Moskova: Progress Publishers, 1975, s. 438.

Bu satırların yazılmakta olduğu Kasım 2020, AKP'nin ilk seçim zaferini kazanıp ülkenin başına gelmesinin 18. yıldönümü. Bu 18 yıl, Türkiye'de çok genel bir anlamda "sol" olarak kabul edilebilecek cenahta var olan teorik çerçevelerin, Türkiye tarihini kavrayış tarzlarının bütün zaaflarını açığa çıkardı: AKP'nin ve Recep Tayyip Erdoğan'ın yükselişinin, hükümet kurmasının, bir aşamada hükümet değil iktidar olmasının, bu iktidarı konsolide etmesinin ve sonunda sarsıntılarla dolu ama yıllara uzanan bir gerileme dönemine girişinin kavranması bakımından bu teorilerin ne kadar yetersiz olduğunu, ne kadar yersiz hayallerle dolu olduğunu çıplak biçimde ortaya koydu.

Bu 18 yıl, haydi bizim sevmediğimiz, ama postmodernizmi ciddiye alanların çok önemli bulduğu bir terimle söyleyelim, iki "büyük anlatı"nın büyük bir gürültüyle çöktüğü bir dönem oldu. Şimdi bu iki "büyük anlatı"nın yerinde, akıl ve izan sahibi herkesin görebileceği gibi, birer Rızabey Apartmanı misali, dev bir enkaz yatıyor. Türkiye sosyal bilimlerinin sol cenahının iki ana akımı olan bu iki teorik yaklaşımdan kastettiğimiz (tarih içinde belirli sırasına bakmadan söyleyelim) sol liberalizm ve sol Kemalizmdir.³

Sol liberalizmin sözcüleri, AKP'nin iktidara gelişini zor bastırılan bir sevinçle karşıladı. Onu, Osmanlı'nın devamı gibi gördüğü "merkez" karşısında "çevre"nin, "ceberut" bir devlet karşısında "sivil toplum"un temsilcisi saydığı için demokratikleşmenin taşıyıcısı olarak kabul etti. AKP'nin başa geçtiği ilk yıllarda Avrupa Birliği'ne angaje olmasını sol liberaller, zaten bütün demokrasi umutlarını bu "demokrasi, barış, insan hakları odağı"na bağlamış oldukları için, bu öngörülerinin açık bir doğrulanması olarak gördü. Bütün bu nedenlerle sol liberal aydınlar ve 2000'li yıllara gelindiğinde sol liberalizmi dünya görüşü olarak kabul etmiş yaygın siyasi çevreler, yayınlar, partiler, AKP'ye, çok zor gizledikleri, ama gizlemek için çok özel çabalar gösterdikleri bir destek verdiler.⁴ 12 Eylül 2010 anayasa referandumunda "yetmez ama evet" politikası, bu desteğin ilk kez açıkça itiraf edilmesidir. Bu olayın önemini gereğinden fazla abartmanın yanlış olduğunu, esas olanın sol liberalizmin bütünsel görüşleri olduğunu, 12 Eylül 2010 referandumunun 10. yıldönümü vesilesiyle yazdığımız bir yazıda vurguladık.⁵

Bu büyük anlatının nasıl çöktüğünü uzun uzun anlatmaya gerek yok. Çok gençler de dâhil, Türkiye'nin son on yılını yaşayarak gören herkes, 2013'te Gezi Parkı ile başlayıp bütün ülke sathında bir halk isyanına dönüşen olaylar sırasında, 2014'te Ekim ayında Kürdistan'da "Kobani düştü, düşecek" açıklamasına karşı yaşanan serhildan esnasında ve en önemlisi 7 Haziran 2015 seçimlerinin ardından yaşananlarla ve daha sonra 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ertesinde ilan edilen OHAL aracılığıyla gördü: Erdoğan ve AKP, referandumdan itibaren adım adım bir istibdad rejimi kurdu. Böylece "çevre"nin demokratlığının sol liberal aydınların hayalinden başka bir yerde var olma-

3 Bu akımların genel teorik çerçevesini ve Türkiye tarihinin 1980 öncesi dönemine getirdikleri birbirine karşıt görünen yorumları şu çalışmamızda bütünsel olarak incelemiştik: *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri 1908-1980*, cilt 1, İstanbul: Yordam Kitap, 4. Basım, 2016.

4 Bu desteğin üzerinde erkenden durduk ve yanlışlığı konusunda açık sözlü bir uyarıda bulunduk. Bkz. Sungur Savran, "Burjuva Sosyalizminin Düşman Kardeşleri: Liberal Sol ve Ulusal Sol", *Devrimci Marksizm*, sayı 2, Kasım 2006, <http://www.devrimcimarksizm.net/en/sungur-savran-burjuva-sosyalizminin-dusman-kardesleri-liberal-sol-ve-ulusal-sol>.

5 Sungur Savran, "Özür, evet, ama yetmez!", <https://gercekgazetesi.net/gundemdekiler/ozur-evet-ama-yetmez>.

dığı açık biçimde ortaya çıktı.

Bu yetmezmiş gibi, yine aynı “çevre”nin ya da “sivil toplum”un ikinci bir bileşeni, Fethullah Gülen Cemaati, daha sonraki adıyla FETÖ de sol liberallere ağır bir oyun oynadı. 2016 başarısız darbesi, Türkiye tarihini soldan yorumlama konusunda ana damarı oluşturan iki (görünürde) karşıt akımın her ikisinin de aynı anda çöküşü bakımından inanılmaz derecede güçlü bir yıldırımdır. Tek bir gecede yaşanan bir olay iki karşıt ama yanlış teoriyi bir tek darbe ile çökertmiştir. Sol Kemalizme birazdan geleceğiz. Sol liberalizm açısından bunun anlamı, “sivil toplum” diye adlandırılan ama ne olduğu muamma o bütünün içinden gelen, “çevre”nin en “demokrat” görünüşlü temsilcisi olan bir hareketin, “sivil toplum”un baş düşmanı askeri darbenin içinden bir matruşka oyuncağı misali çıkmasıdır!

Tarihi sol liberalizmden çok daha eski olan, Türkiye’deki iki evreli burjuva devrimine (1908 ve 1918-1923) kadar geri giden sol Kemalizmi bu yazıda sol liberalizmden sonra ele almamızın nedeni, 2000’li yıllara gelindiğinde, burada girilmesine gerek olmayan nedenlerle, bu akımın artık savunmaya geçmiş, sol aydınlar alanını büyük ölçüde sol liberalizm ile postmodernizm arasında kurulmuş olan ittifaka kaptırmış olmasıdır. Düşünsel plandaki bu güçler dengesizliğine 2002’de hükümete yükselen AKP’nin sol liberallerle kurduğu ittifak da eklenince, 21. yüzyılda yaşadığımız iki onyıllık sol Kemalizm muhalefette geçirmiş sayılır. Bu yüzden de, sol Kemalizmin bu dönemdeki refleksi bir savunma stratejisi, bir teşhir çabası ve AKP iktidarından kurtulmaya yönelik bir politik hattan oluşmuştur.

Sol Kemalizm gözünden bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu 20. yüzyıl tarihinin tartışmasız en olumlu olayı olduğu için, emperyalizm bu cumhuriyete daima düşman olmuştur. Dolayısıyla, geçmişte olduğu gibi bugün de cumhuriyetin, “aydınlanma devrimi”nin ve laikliğin karşısında yer alan bütün güçler gibi, AKP de bir ABD imalatıdır. Amaç cumhuriyetin güçlü köklerini kazımdır. Bunun karşısında durabilecek tek güç ise ulusal çıkarların ve laikliğin sarsılmaz kalesi Türk Silahlı Kuvvetleri’dir (TSK). Solda kendine “komünist” adını veren partiler arasında bile taraftar bulan bu yaklaşımın özünde, laikliği ortadan kaldırarak bir karşı devrimi gerçekleştirmeyi hedefleyen AKP’nin bir askeri darbe ile devrilmesi stratejisi yatar. Bu çevreler, Erbakan’ı deviren 28 Şubat 1997 askeri müdahalesini de, Erdoğan’ı deviremeyen 28 Nisan 2007 e-muhtırasını da desteklemişlerdir.

Sol Kemalizmin iyice bozunuma uğramış (dejenere olmuş) bir versiyonu olan 21. yüzyıl “ulusalcı sol”unun bütün bu düşünsel çerçevesi de, aynen sürekli saldırdığı sol liberalizm gibi, gerçek hayatın tekdüzine uğramış ve tuzla buz olmuştur. ABD’nin imalatı olduğu söylenen AKP yönetiminde Türkiye önce 1 Mart 2003 tezkeresinin reddiyle Irak savaşı kadar önemli bir olayda ABD ile karşı karşıya gelmiş, Erdoğan ve Gül’ün durumu onarmak için verdikleri bütün tavizlere rağmen ilişki bir türlü tam düzelmemiştir. Ama bundan çok daha önemlisi, 2009 “one minute” ve 2010 Mavi Marmara olaylarıyla ve nihayet 2011 Arap devriminin yarattığı tarihi kasırganın içinde, Tayyip Erdoğan’ın dış politikasının o güne kadar görülmemiş bir açıklıkla Erbakan’ın İslam dünyasını birleştirmeye dönük dış politika yönelişinin bile ötesine geçmesidir. AKP’nin, NATO üyesi Türk Silahlı Kuvvetleri’nden daha Amerikancı bir güç olduğuna dair teori, cemaat 2010 yazında Mavi Marmara, yani Siyonizm ile ilişkiler yüzünden bu partiyle karşı karşıya gelince çöküvermiştir.

Tabii bundan acıklısı, 2016'da yaşanan darbe girişimidir. 2003'ten 2016'ya kadar TSK'dan bir atak sayesinde AKP karşı devriminden kurtulmayı ana strateji olarak önüne koymuş olan "ulusalcı sol", 15 Temmuz darbe girişimi sonucunda NATO gerçeğiyle bir kez daha yüz yüze gelmiştir. Başarısız darbe üzerine uzun bir tartışma bizi esas amacımızdan uzaklaştırır ama bir gerçek açıkça ortadadır: TBMM'yi bombalayan jetlerin yakıt ikmalini yapan uçaklar İncirlik Üssü'nden hareket etmiştir! Daha genel olarak, TSK'nın ulusal çıkarları savunan bir kurum değil bir NATO ordusu olduğu, içinde onyıllardır ABD'deki korunaklı üssünden politika yapmakta olan Fethullah Gülen'in adamlarını barındırdığı, şimdilik son olan darbesi başarıya ulaşıyorsa bir imamı ülkenin başına getirme olasılığı olduğu ortaya çıkmıştır. Bir kez daha, bir olay bir görüşü daha fazla nasıl param parça eder?

Artık **büyük anlatı** demeyelim de hak ettikleri bir terimle analım: Onyıllar boyunca Türkiye'nin sol entelicensiyasının (haydi yine sol liberallerin sevdiği bir terimle söyleyelim) "tahayyül dünyası"nın işgal eden bu **iki kaba, ham, nüanssız şablon** bugün tam bir enkaz görünümündedir.

Peki bunların yerini ne almıştır? Biz bu yazıda, başlıkta söylendiği gibi, "AKP döneminde toplumsal mücadeleler ve devlet" konusunda kendi fikirlerimizi yazacağız. Ama solda son derecede yaygın olan yanlış metodolojilerin üzerine gitmeden, yani ciddi bir saha temizliği yapmadan, doğrudan kendi görüşlerimizi yazmak solun düşünce hayatının bu ikliminde yetersiz kalacaktır. Bizim söylediklerimizin gerçek anlamını, nasıl bir ortamda söylendiğini bilmeden tam olarak kavramak mümkün değildir. Dolayısıyla önce bugün sola hâkim olan metodoloji ve düşünsel kaynaklar üzerine ayrıntılı bir polemige girişecek, kendi görüşlerimizi bu metodolojiye karşıtlığı içinde ortaya koyacağız.

1. Hâkim metodoloji: Kendinden menkul devlet

İçeriksiz devlet

*Üçüncü Reich'in hukuk düzeni, üretimin ve mübadelenin kapitalist yöntemlerle uyum içinde yürütülmesi bakımından işlevsel olarak bütünüyle rasyonelleştirilmiştir. Ama geç kapitalizmin iktisadi faaliyeti içeriği itibarıyla rasyonel değildir. Bu yüzden bir yandan siyasi yöntemlere başvururken, bir yandan da bu yöntemlere irrasyonel bir faaliyetin **içeriksizliğini** vermiştir. Kapitalizm, yüksek noktasında iken, içerik bakımından, gidişatına yol gösteren önceden istikrara kavuşturulmuş uyumuna yaslanarak irrasyonel engelleri gidermeyi hedefleyen bir sistemdi. Kapitalizmin içerik bakımından rasyonalitesine olan inanç ortadan kalkınca, geride, işlevsel olarak rasyonalize edilmiş örgütlenmeleri ayakta kaldı. Yok olma sürecinde bir içerik rasyonalitesi ile en ileri düzeyine kadar geliştirilmiş bir işlevsel rasyonalitenin böyle bir üst üste gelişimi sonucunda ortaya çıkacak gerilimin doğası ne olabilir?*

Ernst Fraenkel

İkili Devlet, New York Public Library taslağı⁶

6 Fraenkel önce Almanya'da *Urdoppelstaat* başlığıyla bir versiyon kaleme alıyor. Bu elyazması Almanya'dan gizlice çıkarılıyor. Sonra Fraenkel New York'a geçtiğinde kaleme alınan yeni bir

Sol liberal teori alanından gelenler, postmodernizmin ve post-Marksizmin gündeme getirdiği birtakım yazarlar ve temalar aracılığıyla günümüzde içinde yaşadığımız istibdad rejimini esas olarak hukuk teorisi perspektifi içinde toplumsal gelişmelerden neredeyse bütünüyle soyutlanmış bir devlet analizi temelinde anlamaya girişmiş durumdadır. Bu doğrultuda geliştirilen literatürde şu aşamada ulaşılmış olan ve büyük popülaritesi olan kaynak, Nazizmi kendi canında ve kanında yaşamış, Yahudi olduğu halde 1938'e dek Nazi Almanyası'nda yaşamakta ısrar etmiş bir yazar olan, Ernst Fraenkel adlı Alman sosyal demokrat hukukçunun çok dramatik koşullarda yazılmış kitabı *İkili Devlet*.⁷

Bu kitap Fraenkel'in bir avukat olarak Nazi mahkeme sisteminde yaşananlar üzerine gözlemlerinden hareketle ulaştığı sonuçları, Nazi devletinin bir teorik açıklaması olarak sunuyor. Kimileri, Fraenkel'in Almanya'dayken Nazizme karşı militan çalışmalar yapmış olmasından ve bir sosyal demokrat olarak Marksist köklerinden devraldığı bazı kavramları kitabının ilk versiyonunda kullanmış olmasından hareketle kitaba bir sosyalist analiz süsü vermeye kalkışıyor. Oysa Fraenkel, 1938'de Almanya'dan ayrılıp kısa süre sonra ABD'ye yerleşmesinin ardından, ister düşünsel nedenlerle olsun, ister kitabının Marksizme karşı önyargının Avrupa'ya göre çok daha yüksek olduğu ABD'de okunması ve tartışılması için bir taktik düşünceyle olsun, kitabın yayınlanan versiyonunda Marksist değil, Weberci, Schumpeterci, Mannheimci bir perspektifi temel almıştır.⁸

Kitabın temel tezi artık biliniyor: Nazi devleti bir yandan bildiğimiz hukuk devleti gibi çalışırken (Fraenkel devletin bu yönüne “norm devleti” adını veriyor) bir yandan da siyasi hassasiyeti ve aciliyeti olan konularda bir “tedbir devleti” olarak, yani iktidarın toplumu hukuk dışına da taşan edimlerle biçimlendirmesine yönelik keyfi uygulamalara başvurarak davranır. Fraenkel birbiriyle neredeyse kan uyuşmazlığı içindeki bu ikili yapının aynı somut devletin içinde birleşmesini, “ikili devlet” olarak kavramlaştırır. Kitabın Türkçede yayınlanmasından sonra kaleme alınan bazı makalelerin yazarları, Türkiye'de AKP istibdadının da aynı yapıya sahip olduğunu, dolayısıyla bugünkü devlet biçimini ya da rejimi başka tarzlarda değil, “ikili devlet” olarak nitelemek gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁹

Fraenkel'in kitabının, esas nesnesi olan Nazi devletini anlamak için ne ölçüde isabetli ve bundan ayrı olarak ne ölçüde yararlı olduğu bile bizce epey tartışmalı. Kendisi Almanya'dan ayrıldıktan sadece birkaç ay sonra Almanya'nın Yahudi nü-

---

versiyon İngilizceye çevriliyor. New York Public Library versiyonu olarak bilinen bu. Ama sonunda 1941'de Şikago'da yayınlanan nihai versiyon her ikisinden de farklı. Yukarıdaki alıntıyı aktaran: Jens Meierhenrich, “An Ethnography of Nazi Law: The Intellectual Foundations of Ernest Fraenkel's Theory of Dictatorship”, Ernest Fraenkel, *The Dual State* içinde, Oxford: Oxford University Press, 2017, s. liv-lv.

7 Ernest Fraenkel, *İkili Devlet. Diktatörlük Teorisine Bir Katkı*, çev. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2020.

8 Meierhenrich, “Ethnography”, a.g.y., s. liii-lv.

9 Levent Köker'in *Birikim*'de yayınlanan ve tam da bu tezi savunan makalesi büyük ilgi uyandırmışa benziyor: “Başkancı Rejim: Popülist Yarışmacı Otoriterlik mi, Diktatörlük mü?”, *Birikim*, sayı 377, Eylül 2020. Ayrıca bkz. Serdar Tekin, “İkili Devletin Güncelliği Üzerine Notlar”, *Ayrıntı Dergi*, sayı 35, Yaz 2020.

fusunun en ağır deneyimlerinden biri olan Kristallnacht (Kristal Gecesi) yaşıyor. Bu olayın “ikili devlet” yapısı ile ilişkisini anlamak zor. Düpedüz bir barbarlıktan söz ediyoruz. Nazi rejiminin daha önceki tarihinden başka yapılar da aynı şeye işaret ediyor: SS ile SA’nın hesaplaşmasının ürünü olan “Uzun Bıçaklar Gecesi” de, odun ateşinde kitapların yakılması da ne anlamda bir “ikili devlet” gerektiriyor, anlamak biraz zor. Bu örnekleri unutsak bile, savaş başladıktan sonra yaşananlar, Polonya ve Sovyet topraklarındaki uygulamalar, biraz daha sonra gelen imha (toplama) kampları vb. şu ya da bu anlamda ikili bir devletten ziyade, bir parti devletinin keyfi yönetiminin barbarlığının doruğunu temsil ediyor.

İsabetliliği yine de tartışma konusu olabilir ama yararlılığı daha Nazi devleti bağlamında bile hemen hemen yok. Fraenkel’in Nazi devletine yaklaşımı, devlet ve hukuk (veya kamu hukuku) teorisindeki Alman geleneğinin (*Staatsrechtslehre*) en önemli kusurunu çıplak biçimiyle ortaya koyuyor. Bu gelenekte devlet, hukuk ile siyasetin ilişkisi içinde, yasallık ve meşruiyet ayrımının, diktatörlük ile demokrasinin, olağan durum ile “istisna hali”nin karşılıklı ilişkisi içinde kendi başına, toplumun geri kalanından soyutlanmış olarak, sadece formel özellikleriyle ele alınıyor. Bir an Fraenkel’in Nazi devletinde gözlediği ikiliğin, görelilik olarak demokratik bir rejimden, yani Weimar Cumhuriyeti’nden modern tarihin gördüğü en baskıcı rejime *geçiş sürecinde* bir gecikme, bir adaptasyon sürecinin sancuları sonucu olmadığını, Fraenkel’in gözleminin gerçekten Nazi devletinin *vazgeçilmez yapısal* özelliklerinin ifadesi olduğunu kabul edelim. Bu durumda bile bu bize Nazizmin tarihi yükselişi, toplumda yaşanan büyük altüst oluş, değişik sınıfların ilişkileri ve çelişkileri ve sonunda Nazizmin yenilgiye uğratılması bakımından *ne yapılması gerektiği* konusunda ne öğretiyor? Mesela Nazizme muhalefetin “tedbir devleti”ni geriletmek için “norm devleti”ne sarılması gerektiğini mi? Böylesine iki yüzlü davranışlarına göre, Nazi yöneticilerinin “hukuk devleti” konusunda ideolojik argümanlara karşı zaafı olduğu için bu yönde propaganda yapılması gerektiğini mi? Herhalde böyle düşünen bir muhalefet Nazi rejiminde bir gün bile ayakta duramazdı! Üstelik, Fraenkel’in rejimin işlevine ilişkin Marksizmden esinlenmiş görüşlerini zaman içinde tasfiye ettiğini hatırlarsak, bu “ikili devlet” kavramını devleti kendi içinde, sadece biçimleri açısından ele alan, ama toplumda yaşanan hangi süreçlerin bu devletin biçimlenmesine yol açtığına ilişkin hiçbir şey söylemeyen bir formalizmle karşı karşıyayız demektir.

“İkili devlet”i transplantasyon yoluyla Türkiye bağlamına taşıyanlar ise, çok yalın birtakım gerçekleri görmezlikten geliyorlar. AKP istibdadına “faşist” nitelemesinin kendi başına çok sorunlu olduğuna aşağıda değineceğiz. Siz açıkça söylemeseniz bile, önemli bulduğunuz bir faşist devlet teorisini bugünkü Türkiye devletini nitelendirmek için, herhangi bir kayıt getirmeden, uygun bir kavram olarak ileri sürerseniz, bu, *Türkiye’nin Nazi devletinin mertebesine erişmiş olduğunu* söylemek olur.¹⁰ Kaç kişiyi ikna edersiniz, gerçekten merak ediyoruz.

Bunun yanı sıra, Fraenkel’in modelinin son on yılda sürekli anayasa ve yasa

10 Bu eleştiri Serdar Tekin için (bkz. dipnotu 8) geçerli değil, çünkü o Fraenkel’in teorisinin, kendisinin de en azından olasılık olarak ifade ettiği gibi, farklı rejimler için kullanılabileceğini açık olarak belirtiyor.

değiştirmiş olan Türkiye’de olan biteni anlamak için bize fazla bir ipucu verdiğini de sanmıyoruz. Günümüz Türkiye’si’nde hukukun çivisi çıkmıştır. Bunu bu dergiyi ve bu yazıyı okuyan herhangi birine anlatmanın gerekli olduğunu sanmıyoruz. Biri bize bugünkü istibdad rejiminin “norm devleti”nin tam olarak ne olduğunu anlatabilirse, “ikili devlet” kavramlaştırmasının “şık” bir formalizm olmanın ötesinde Türkiye’nin bugününü anlamak bakımından anlamlılığını da daha fazla dikkate alabiliriz.

Ama en kötüsü şudur: Bu “ikili devlet”e nasıl ve neden geldik? Bu hukuki gelişmenin toplumsal, hatta siyasal veçheleri nelerdir? “İkili devlet” yaşadığımız, haydi bırakalım iktisadi dönüşümleri, sınıf mücadelelerini falan, bunlar çok eski moda diyelim, toplumsal sarsıntıya ve toplumdaki derin kutuplaşmaya nasıl bir ışık tutuyor?

Bu soruların cevabı “ikili devlet” tipi çalışmalarla verilemez. Çünkü Fraenkel, bu bölümün başındaki alıntıda belirtildiği gibi, “içeriksizleşmiş” bir devlet biçimini anlatıyor. Oysa her devlet teorisinin toplumsal bir içeriği vardır, her devlet ve tarihi gelişmesi, toplumdaki ilişki ve çelişkilerin ürünüdür. Bunun tartışılacak bir yönü yoktur. Bu ilişki ve çelişkiler arasında, Engels’in bu yazının başındaki alıntısında söylediği gibi, “iktisadi olgular”ın ve bunların ürünü olarak ortaya çıkan sınıfların arasındaki mücadelelerin *belirleyici* olduğu fikrine katılmayabilirsiniz. Ama devletlerin kendi içine kapalı tarihleri olduğunu iddia edemezsiniz.

Carl Schmitt ucûbesi

Egemen, olağanüstü hale karar verendir.
Carl Schmitt

Atı alan Üsküdar’ı geçti.
Recep Tayyip Erdoğan

Günümüzde devlet ve hukuk sorunlarının içine kapanarak içerikten bütünüyle kopma eğilimindeki sol literatürde, hatta maalesef Marksistlerin kaleme aldığı bazı çalışmalarda da bir tarihi şahsiyet sanki vazgeçilmez hale gelmiştir. Yukarıda sözü edilen Alman kamu hukuku teorisinin önde gelen isimlerinden olan Carl Schmitt, neredeyse bir yüzyıl yaşamıştır (1888-1985) ama tarihte iz bırakmasına yol açacak yapıtlarını 1920’li ve 1930’lu yıllarda vermiştir. Schmitt pozitivist hukuk teorisinin (Hans Kelsen) ve genel olarak liberalizmin bir eleştirmeni olarak, hayata onlardan çok daha gerçekçi bakması dolayısıyla yüceltilen bir düşündürdür. Çok farklı yorumlara tâbi tutulan, herkese farklı görünen düşüncesinin merkezinde yatan temel kavrayış bizce “dost”/“düşman” ayrımını politikanın odak noktası olarak almasıdır. Deccal’in gelişiminin geciktirilmesini bile işin içine sokan ilahiyat boyutunu bir kenara koyduğumuzda teorisi, yüzü kızarmaz, utanmaz bir sınıf hâkimiyeti savunusu olarak görülmelidir. Liberalizmin sınıf hâkimiyetini sağlamaktaki açıklarını erkenden keşfettiği için daha 1920’li yılların başından itibaren “diktatörlük” kavramını neredeyse bir saplantı haline getirmiştir.

1920’li yılların Almanyası 1918 proleter devriminin başarıya ulaşamamasının ama proletaryanın da henüz yenilmemiş olmasının yarattığı denge durumunun ürünüydü. İmparatorluk ve Bismarck dönemiyle karşılaştırıldığında geniş bir demokrasiyi temsil eden Weimar Cumhuriyeti bu kırılğan dengenin ürünü idi. Bu cumhuriyetin anayasasının “istisna durumu”nu düzenleyen 48. maddesi cumhurbaşkanına rejimin yaşaması ihtimali olan krizlerde **geçici** olarak olağanüstü yetkiler tanıyordu. Schmitt, buradan esinlenen bir anlayışla önce (antik Roma’da olduğu gibi) yetkilendirme yoluyla diktatörlüğü gündeme getirmiştir. Türkçe literatürde bizim görebildiğimiz kadarıyla “komisaryal diktatörlük” olarak yapılan çeviri, kavramın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Biz Almanca bilmiyoruz ama bildiğimiz diğer Batı dillerinde “commission” sözcüğü her şeyden önce “yetkilendirme” veya “görevlendirme” anlamına gelir. “Komiser”, aynen Sovyet geleneğinde ve bugün Avrupa Birliği terminolojisinde olduğu gibi “görevli” demektir. Weimar anayasasının 48. maddesi, bugün anayasaların birçoğunda var olan “olağanüstü hâl” veya “sıkıyönetim” uygulamalarında olduğu gibi, parlamentonun cumhurbaşkanına veya hükümete kriz çözümü için belirli bir süreyle kısıtlı şekilde, “diktatoryal” denebilecek yetkiler vermesini düzenlemektedir. “Yetkilendirme yoluyla diktatörlük” (“commissarial dictatorship”) işte budur.

Ne var ki, Schmitt daha 1920’li yılların başında, yani Hitler’in 1923 “Birahane Darbesi” başarısızlığından bile önce, hızla “yetkilendirme yoluyla diktatörlük”ten “egemen diktatörlük” savunusuna geçmiştir. Egemen diktatörlük kavramı, bir öncekinden farklı olarak, düpedüz bildiğimiz her tür demokratik hak ve mekanizmanın iptal edildiği **kalıcı** bir rejimdir. Schmitt çarpıcı cümleleriyle ünlüdür. *Siyasi İlahiyat* kitabının kendi başına bütün bir paragraf olarak yazılmış olan ilk cümlesi, düşüncesinin özünü veren bir cümle olarak bütün Schmitt yorumcularınca anılır: “Egemen, olağanüstü hale karar verendir.”¹¹ 1922 tarihinde yayınlanan bu kitap, 1921’de yayınlanan ve “yetkilendirme yoluyla diktatörlük” kavramına odaklanan *Die Diktatur* (Diktatörlük) kitabından farklı olarak “egemen diktatörlüğü” gündeme getirir. Schmitt, “istisna hali”nin teori açısından olağan koşullardan çok daha ilginç olduğunda ısrar ederek aslında bütün teorisini bu tür yasa tanımaz bir diktatörlük üzerine kurma eğilimini teyit etmektedir. Bu tutum, 1918 ile 1933 arasında komünizm ile Nazizm arasında salınmakta olan bir Almanya’da açıkça Nazizm türü bir diktatörlüğün entelektüel temellerinin atılması demektir.

İşte burada işin esasına geliyoruz. Schmitt düpedüz bildiğiniz Nazi rejimi taraftarıdır. 1933’te Hitler başa geldikten sonra Nazizmi sadece düşünsel düzeyde ve günlük yazılarıyla değil, örgütlü olarak da desteklemiş, Alman Kamu Hukuku Profesörleri Derneği’nin başına getirilmiş ve başta Yahudilere ayrımcılık olmak üzere Nazilerin politikalarını sadık biçimde uygulamıştır. 1936’da SS’lerin bir iç hesaplaşma yüzünden üzerine gelmesiyle itibardan düşmüştür. Bunu savaş sonrasında, hem sorgulandığı ama yargılanmadığı Nürnberg Mahkemesi nezdinde, hem de entelektüel çevrelere yönelik olarak kendini temize çıkarmak için kullanacaktır. Oysa araştırmalar, itibardan düştüğü dönemde de Nazi iktidarına yaranmak için

11 Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi, 6. Baskı, 2020, s. 14.

çaba gösterdiğini, bu uğurda kitap bile yazdığını göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra yazılan *Völkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte* başlıklı (Türkçeye çevrilmemiş olan) kitabı, Schmitt uzmanı bir araştırmacının yargısıyla söylersek sadece “emperyal fethin meşrulaştırılması” değildir. Aynı zamanda “Nazi rejiminde yeniden ön plana çıkma ve nüfuz elde etme yolunda başarısız bir girişim”dir.¹² Ayrıca anti-Semitizmin ya da Yahudi düşmanlığının Schmitt için oportünistçe benimsenmiş bir tutum falan değil, “günlük bir takıntı” olduğu ve bütünüyle içine işlemiş olduğu da *Günlükler*’inin yayınlanması sonrasında açıkça kanıtlanmış bulunuyor.¹³

Schmitt’in tarihçesi aslında Hitler’in tarihçesi ile aynıdır. Hitler, 1918 Kasım ayında başlayan Alman devriminin içinde 1919 Ocak ayında patlak veren ayaklanmanın başarısızlığına rağmen 1919 Nisan ayında kurulmuş ama sadece bir ay ayakta kalabilmiş olan Bavyera Sovyet Cumhuriyeti (Almanlar “sovyet” terimi karşılığı olarak “şûrâ” anlamına gelen “rat” sözcüğünü kullanıyordu) esnasında Bavyera’da yaşıyordu. Alman devrimi bu yüzden hayatının en büyük kâbusu ve takıntısı olmuştur. 1919’da 31 yaşında genç bir öğretim üyesi olan Schmitt de Bavyera eyaletinin başkenti Münih’te üniversitede göreve başlamıştı. Schmitt’in “sürmekte olan devrimci durum” dolayısıyla hasta olduğu, hakkındaki çok ciddi bir araştırmada verilen hayat özetinde yazıyor!¹⁴

Bizim kanaatimiz şudur: Schmitt, evet, gerçekçi bir liberalizm eleştiricisidir, Hobbes’u, onunla karşılaştırıldığında daha liberal devlet teorilerine karşı canlandırmaya çalışan bir çizginin temsilcisidir. Ama bunun arka planında yatan neden, Schmitt’in Bolşevizm korkusu dolayısıyla ve onun “proletarya diktatörlüğü” karşısında bir savunma hattı olarak, ***Marksizmin sınıf diktatörlüğü anlayışından farklı olarak düpedüz yasa tanımazlık anlamında*** “egemen diktatörlüğü” gündeme getirmesidir. Schmitt, çok gelişkin bir Alman aydını olarak, Marx ve Engels’in her türden siyasi biçimin (devlet, parti, kurum) aslında sınıfların karşılıklı mücadeleleri içinde onların çıkarlarını ifade etmek ve savunmak için oluşmuş biçimler olduğunu ve bunun Marx’a göre kaçınılmaz biçimde proletarya diktatörlüğüyle sonuçlanacağını ileri sürmüş olduğunu gayet iyi biliyordu. Lenin ise, onların siyasi teorisini incelediği (Ekim devriminden hemen önceki günlerde Finlandiya’da gizlenirken yazdığı) *Devlet ve Devrim*’de burjuva devletinin “biçimsel demokrasi”sinin aslında burjuvazinin proletarya üzerindeki sınıf diktatörlüğünün en belirgin biçimi olduğunu savunmuştu. Yani Marksizm açısından devlet biçimleri asli kategori değildi. Elbette sınıf mücadelesinin gelişmesi açısından bir rejimin demokratik mi, faşist mi, yoksa ara biçimlere (Bonapartizm, Sezarizm, askeri diktatörlük vb.) bürünmüş mü olduğu taktik, hatta bazen stratejik amaçlar açısından çok önemliydi. Ama mutlaklaştırılacak bir şey değildi. Önemli olan bu devlet biçimlerinin altında yatan sınıf

12 Jens Meierhenrich, “Fearing the Disorder of Things: The Development of Carl Schmitt’s Institutional Theory, 1919-1942”, Jens Meierhenrich/Oliver Simons (der.), *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*, Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 201.

13 Rafael Gross, “The ‘True Enemy’: Antisemitism in Carl Schmitt’s Life and Work”, *Oxford Handbook*, a.g.y., s. 111 ve Joseph W. Bendersky, “Schmitt’s Diaries”, aynı yerde, s. 117-146.

14 “Carl Schmitt’s Life: A Chronology”, *Oxford Handbook*, a.g.y., s. xx.

ilişkileri, çelişkileri ve güç dengeleriydi. Çünkü burjuvazi ile proletarya arasındaki çelişki *uzlaşmaz* bir çelişkiydi. (Bunun Batı dillerindeki karşılığı “*antagonist*”tir, yani “hasmane” ya da “*düşmanca*”!) En ileri burjuva demokrasisi bile uzun vadede bu iki sınıfı uzlaştıramazdı.

Schmitt’in her şeyi üzerine yerleştirdiği “dost”/“düşman” ayrımı, bir bakıma sınıf mücadelesinin “antagonist” karakterini karşı cepheden dile getiriyor. Liberalizm eleştirisi bu kadar yalın bir gerçekliğe dayanıyor. Ama esas olan bu eleştiri değildir. Bu eleştiri, liberalizme, Bolşevizme karşı çaresiz kalmaya mahkûm olduğu, “esas önemli olan” istisna halinin sorunlarını, yani sınıflar arasındaki iç savaşı burjuvazi lehine çözemediği için yöneltilmektedir. Arka plandaki heyûla (*Komünist Manifesto*’daki imgeyi bilhassa kullanıyoruz) Bolşevizmdir.

Kendisi de bir ilahiyatçı ve felsefeci olan (ama Katolik Schmitt’ten farklı olarak Protestan olan) liberal, hatta ilerici Jacob Taubes sonunda yaşlılık döneminde Schmitt’le kişisel dost olur. Yargısı şudur: “Schmitt’in yapıtından herhangi bir şey anladıysam, olan biteni, yani küresel çapta sürüp gitmekte olan bir iç savaşı dile getiren tek kişi oydu. Birinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde. Leninist olabilirdi, ama işe yarar tek anti-Leninist olacak kumaş vardı onda.”¹⁵

Sol liberal teorisyenlerin gözdesi, kökeni itibarıyla Macar olduğu için Doğu Avrupa’da kapitalist restorasyon başlar başlamaz birçok anti-komünist gibi Amerikalardan oralara akıl hocası olarak koşan, o zamandan bu yana anayasa yapım süreçleriyle ilgilenen, liberallerin Türkiye’deki anayasa çalışmalarında da “bilgeliği”nden yararlanmak için Türkiye’ye davet ettikleri Andrew Arato da elbette Carl Schmitt’e teorik tartışmalarında büyük önem veriyor. Onun Türkiye deneyimini de içeren kitabındaki bir dipnotu, geçmişte Marksizme bulaşmışların durumu nasıl da kavrayabildiğini gayet iyi gösteriyor. Schmitt, ünlü cümlesinde (“Egemen, olağanüstü hale karar verendir”) aynı zamanda “egemen”in “kurucu iktidar” ya da “kurucu irade” olabileceğini söylemiş olmaktadır. Anayasa yapmak bir “kurucu iktidar”ın işi olduğuna göre, tam da Schmitt’in bir kitabının başlığına çıkardığı gibi, *Kanunilik ve Meşruiyet* ayrımı gündeme gelir. Arato bu konuda şöyle der (Schmitt henüz tartışmanın parçası haline gelmemiştir bile): “Başlangıç olarak anayasa yapma, diktatörlükten, gasptan ya da belki peygamberlikten başka bir şey olamaz.” Tam bu noktaya bir dipnotu koyar Arato ve dipnotunda şöyle yazar: “Marx ve Lenin’in gayet iyi bildiği ve Schmitt’in daima anlamış olduğu gibi.” Yine aynı şey: Schmitt, Marksizmden kaçanların alternatifidir. Marx ve Lenin’den zaten bildiğimiz bir gerçekçiliği, faşizmin çıkarları için hizmete sokmuştur.

Fransızların dediği gibi, kimse kediye kedi demekten kaçınmasın: İşte bu faşist, bu Nazi, bugün dünya ve Türkiye solunun düşünsel hayatında kraldır! Buradaki ironi dehşet verici: Şayet bizim anlattıklarımız ve Taubes’in yargısı doğruysa, bu-

15 Aktaran: Christian Linder, “Carl Schmitt in Plettenberg”, *Oxford Handbook*, a.g.y., s. 164. Taubes’in “küresel çapta iç savaş”la ne kast ettiğini anlamak için şu yazımıza bakılabilir: Sungur Savran, “Bir İhtilal Olarak Millî Mücadele (1): Burjuvazinin Güçleri”, *Devrimci Marksizm*, sayı 41-42, Kış-Bahar 2020, “İttifakın Nesnel Temeli: Uluslararası İç Savaş” alt bölümü, s. 59-61 (http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/bir_ihtilal_olarak_milli_mucadele_burjuvazinin_gucleri_sungur_savran.pdf).

gün dünya ve Türkiye solu, “sınıftan kaçış” falan değil, o çoktan 1980’li yıllarda kaldı, *Marx’tan kaçış* yaşamaktadır. Deyim yerindeyse yağmurdan kaçarken dolu ya tutulmakta, komünizme bulaşmaktansa bir faşist teorisyenden feyiz almaktadır! Karl’a karşı Carl! Bu arada ekleyelim, bazen Schmitt için “faşizmin teorisyeni” deniyor, bu bütünüyle yanıltıcı bir ifadedir. Faşizmin teorisyeni denince akla Trotskiy gelir, Gramsci gelir, Guérin gelir, Rosenberg gelir, belki başkaları da ama Schmitt “faşizmin teorisyeni” değildir. O, *faşist hareketin teorisyenidir*.

Bu nasıl olmuştur? Biz anlamakta hâlâ güçlük çekiyoruz. Başlangıçta üç kalandan girmiştir Schmitt solun gündemine. Anti-Marksist, Frankfurt Okulu mirasçısı Amerikan *Telos* dergisi 1987’de (yani ölümünden iki yıl sonra) bir sayısını Schmitt’e ayırmıştır. Postmodern düşünür Jacques Derrida Schmitt’i gündeme getiren bir başka sol teorisyendir. Nihayet, “post-Marksizm” ekolünün Ernesto Laclau ile birlikte fikir anası olan Chantal Mouffe Schmitt’i çok aydınlatıcı bulmuş ve düşüncesine sık sık başvurmuştur.¹⁶ O zamandan beri artan bir ivme ile sol düşüncenin liberal ve postmodern kanatları Schmitt’i vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olarak kabul ediyor. Devlet veya hukuk konularını tartışan herhangi birinin Schmitt’e temenna etmeden yürümesi, meslektaşlarının gözünde saygıdeğerliğinden yitirmesi anlamına gelebilir!

İlginçtir, bu faşistin çalışmaları Türkçeye de sol eğilimli yayınevleri tarafında çevrilmiş, sol yazarlarca tanıtılmıştır. Bu yayınevlerinden biri, yayınladığı Schmitt kitabının başına tam bir sayfa süren uzun bir biyografi ve bibliyografya koymuş. İnsan Schmitt’in 1933’ten itibaren siyasi kariyerinin bu uzun metnin içine girip girmediğini kaçınılmaz olarak merak ediyor. 1910’lu yıllarda girdiği sınavları bile anlatan bu biyografi, Schmitt’in en önemli eserlerini verdiği 1920’li yıllara uzunca bir yer ayırdıktan sonra 1930’lu yıllar hakkında şöyle yazıyor: “1928’de Berlin’e eski okuluna dönmüş, Ekim 1933’te [“işte nihayet geliyor” diyorsunuz!], 1945’e kadar öğretim üyesi yapacağı Friedrich-Wilhelm Üniversitesi’ne girmiştir.” Nazi rejimine ilk üç yılında aktif destek verdiği gizleniyor. Bu, mesela, kimilerince “solcu” diye sunulan bir iktisatçı olan Atilla Karaosmanoğlu’nun, 12 Mart cuntasının kurdurduğu hükümette görev aldığı gizlenmesidir. Biyografinin son cümlesinde Nazizme uzaktan akraba bir kavram gündeme giriyor: “Onun Nasyonal Sosyalist bir devlete fikir babalığı yapmış olması yalnızca kişisel bir trajedi değil, aynı zamanda büyük bir bilim adamının sonunun başlangıcı olmuştur.” “Nasyonal Sosyalist”? Bu iki kelimenin anlamını genç öğrenciler derhal kavrayabilir mi? “Nasyonal

16 Burada temellendirmeksizin bir kanaatimizi belirtmemize izin verilsin. Ernesto Laclau, derin bir düşünürün bütün özelliklerine sahipti. (“Sahipti” diyoruz çünkü Laclau artık hayatta değil.) Arjantin kökenli bu sabık Marksist, Immanuel Wallerstein ile üretim tarzları konusunda, Althusser ve Poulantzas ile felsefi alanda yaptığı anlamlı polemikler, daha sonraki teorilerinde de önemli rol oynayan Arjantin’de Peronist deneyim üzerine yazdıkları ile sol düşünceye dolu dolu müdahalelerde bulunmuştu. Mouffe ise sabun köpüğü gibi bir yazardır, popülaritesini anlamak mümkün değildir. Bu bakımdan Laclau-Mouffe ikilisinin ortaklığı, kendilerinden yaklaşık 15 yıl sonra (*Hegemonya ve Sosyalist Strateji* 1985’te, İmparatorluk 2000’de yayınlanmıştır) gözde hale gelecek olan Antonio Negri-Michael Hardt ikilisine benzer. Negri, 1970’li yılların İtalyası’ndaki zorlu sınıf mücadeleleri ve hapisane deneyimlerinin ağırlığını omuzlarında taşıırken, Michael Hardt postmodern bir züppedir.

Sosyalist bir devlet”? Neden Nazi Almanyası değil? Bunların bir gerçeği gizleme yolunda acemi bir el çabukluğu olduğu ortada değil mi?

Son sorumuz şu: Günümüzün sol teorisi nasıl oluyor da Schmitt'i kullanıyor? Sol liberaller, Schmitt'in faşizminden hoşlanıyor olamazlar. Bunun sırrı, bu sol ekollerin genel olarak burjuva teorisinin hegemonyası altında olduğu fikrinin ötesinde şudur: Schmitt bugünün sol liberalleri ve postmodernleri tarafından salt devletin biçimleri, kurucu irade, diktatörlük, meşruiyet ile yasallık ayırımı gibi kamu hukuku meselelerinin tartışılmasında bir içi boş gerçekçilik olarak kullanılmaya çalışılmaktadır. Avrupa'nın önde gelen bir Schmitt uzmanı, bunu Schmitt'in teorisinin “biçimin içeriği hakkında büyük ölçüde agnostik” olduğu ve “kurumsal teorisinde içerik bakımından boşluk” olduğu biçiminde açıklıyor.¹⁷ Yani Schmitt “kendinden menkul devlet” teorisinin bir temsilcisi olarak görülüyor. O zaman faşizm savunusu kendine özgü, geliştirdiği teoriye “bulaşmamış” bir sapma oluyor, devlet konusundaki gerçekçiliği ise onu cazip kılıyor.

Bu külliyen yanlıştır! Schmitt'in bütün kavramları faşist diktatörlüğe ve onun dünya hâkimiyeti amacına işaret eder. Komünizme karşı mücadele zemininde yazılmıştır eserleri. Gerçek içerik bunlardır. Bu Schmitt'in toptan reddi için birinci nedendir. Ama bugünkü bazı sol teorisyenlerin düşündüğü gibi Schmitt, teorisini, biçimin altındaki bir “içerik bakımından boşluk” üzerine inşa ediyorsa, bu da Schmitt fetişizmini reddetmek için ikinci bir gerekçedir. Burada eleştirimiz, bir önceki bölümde Fraenkel'in “ikili devlet” teorisine ve bunun Türkiye için kullanımına yönelik olarak söylediklerimizle buluşuyor.

Bizim, yüreğini solda hisseden genç aydınlara tavsiyemiz çok berraktır: Schmitt'ten uzak durun! Şayet liberalizmin gerçekçi bir eleştirisini arıyorsanız bunu faşizmden almayın, Marksizmden alın. Schmitt, kendi deyimiyle söyleyelim, düşmanımızdır!

Laiklik, aydınlanma devrimi, cumhuriyet: Marksizm kılığına girmiş idealizm

*1923'ün yani Birinci Cumhuriyet rejiminin paradigması ve siyasal tasavvurunun, egemenlikle ulusun özdeşleştirilmesi, ulusal kalkınmacı bir devlet/ekonomi modelinin kurulması ve aydınlanma felsefesi olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. İşte rejim değişikliği derken kastettiğimiz tam da bu **paradigma ve tasavvurun** değişimidir; günümüz Türkiye'sinde rejim, biçimsel ve kurumsal düzeydeki birtakım değişikliklerle birlikte, esas olarak “**içerik**” düzeyinde değişmektedir. Yani söz konusu olan, basitçe bir anayasa değişikliği ya da parlamentarizmden başkanlığa doğru bir dönüşüm değil; toplumsal/siyasal/kamusal olanı inşa eden ve devletle birey arasındaki ilişkiyi belirleyen **kurucu felsefenin** değişmesidir.*

Fatih Yaşlı¹⁸

17 Meierhenrich, “Fearing the Disorder of Things”, a.g.y., s. 194.

18 Fatih Yaşlı, *AKP, Cemaat, Sünni-Ulus. Yeni Türkiye Üzerine Tezler*, İstanbul: Yordam Kitap, 2014, s. 25.

Şu ana kadar, AKP dönemini anlamak için kullanılan içeriksiz devlet teorilerini, yani formalist yaklaşımları inceledik ve eleştirdik. Solda günümüzde diğer yaygın içerik açıklaması, AKP'nin cumhuriyetin kuruluş felsefesini, laikliği, aydınlanmayı vb. ortadan kaldırmakta olan bir karşı devrim olduğudur. Bizim şu anda üzerinde durmak istediğimiz bunun bir karşı devrim olup olmadığı değildir. Bizim üzerinde durduğumuz, bu karşı devrime *içerik* olarak önerilen merkezî kategorilerdir. Yukarıdaki alıntı bunun çok tipik bir ifadesidir. Yazar, tam da bizim yukarıda “ikili devlet” türü teorilerde var olmadığını söylediğimiz “içerik” üzerinde durduğu yerde bunu “paradigma”, “tasavvur” ve “felsefe”de yaşanan değişim olarak kavramlaştırıyor. Bu kadar sarsıcı ve sarsıntılı bir dönemin gelişmelerinin içeriğinin bu kadar düşünsel dünyaya ait kavramlarla anlatılması, Marksist eğilimdeki bir yazarın tarihin önemli bir gelişmesini kelimenin tam anlamıyla idealist kategoriler temelinde açıklamasından başka bir şey değildir.¹⁹

Benzeri analizleri Taner Timur'da veya Marksist eğilimde başka yazarlarda da bulabilirsiniz. Taner Timur'un *AKP'nin Önlenebilir Karşı-Devrimi* başlığı altında yayınlanan yazılarının ana tespitleri yapan girişinde son derecede siyasi tartışmalar (mesela 2007'de Abdullah Gül'ü cumhurbaşkanı seçtirmemek için kullanılan 367 nisap sayısı gerekçesi²⁰ veya Ergenekon davası²¹) sanki kültürel sorunlarmış ya da duyguların dünyasına ait meselelermiş gibi ele alınıyor. AKP'nin yükselişinin Türkiye toplumunda yarattığı yarılma da şöyle açıklanıyor: “Kısaca gettolaşmış halkın (‘şehirli yaban’ların) tutucu değerleri de, tören Atatürkçülüğünün değerleri de tehdit altındaydı ve bu durumda sosyo-kültürel gruplar açısından farklılıkları korumak, eski kimliklere tutunmak, ‘radikalleşmek’ ihtiyacı doğuruyordu.”²²

Laiklik, aydınlanma devrimi, cumhuriyet vb. üzerinde odaklanan bu bakış açısı, üç aşağı beş yukarı sayısız gazete köşe yazısında, haber sitelerinde vb. sayısız varyantla tekrarlanır. “İçerik” Marksist açıdan böyle ele alınamaz.

2. AKP Cumhuriyet tarihinde neyi temsil ediyor?

İşçi sınıfına taarruz hükümeti: T.C.A.Ş.

AKP'nin 18 yıl boyunca devletin başında bulunduğu dönemde yaşanan çalkantı ve sarsıntıları anlayabilmek için önce meselenin şaşırtıcı bir yönüne değinmek gerekiyor. Bu dönem üzerine yazarların hemen hemen hiçbiri, AKP hükümetinin 18

---

19 Yazar tam bu noktada kendisi de huzursuzlanıyor ve dışarıda bırakılan “ulusal ekonomi modeli ile emperyalizm arasındaki ilişki ve aydınlanma ile ne anlaşıldığı gibi çok önemli meselelerin (...) tarihsel maddeci bir eleştiriye tutulması kuşkusuz son derece önemlidir” diyor (s. 25n). Ama farkında değil ki ekonomi kelimesi kendi başına maddeciliği getirmez: “Model” ve “anlaşılma” da tarihsel maddeci kategoriler değildir ve yazar hâlâ paradigma, tasavvur ve felsefe alanından dönüp durmaktadır!

20 Taner Timur, *AKP'nin Önlenebilir Karşı-Devrimi*, İstanbul: Yordam Kitap, 2014, s. 35.

21 A.g.y., s. 36.

22 A.g.y., s. 42.

yıldır işçi sınıfının haklarına, mevzilerine, kazanımlarına dur durak vermeksizin taarruz ettiğini, taarruz etmediği zaman da sınıfın gücünü ve direncini yoklayıp geri çekildiğini (bu en belirgin olarak kıdem tazminatı hakkının tırpanlanması girişimlerinde yaşanmıştır), kısacası bu hükümetin, yerlisi ve yabancıyla sermayenin işçi sınıfına ve daha genel olarak emekçilere bir ekonomik savaş aygıtı olduğunu kaydetmiyor. Sol literatürden söz ediyoruz. Daha çarpıcı, daha utandırıcı ne olabilir?

Denecektir ki, bütün burjuva hükümetleri burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki mücadelelerde elbette öncelikle burjuvazinin çıkarlarını gözetecektir. Bunda AKP'ye özgü bir şey yoktur. Dolayısıyla yazarlarımızın değerli çalışmalarında AKP'nin **özgül, ayırt edici** yanlarını incelemeye öncelik vermeleri, dikkatlerini laiklik, insan hakları ya da dış politika gibi alanlara yönelmeleri olağandır, bunda şaşırtıcı bir şey yoktur. Ama işin gerçeği böyle değil: AKP, kapitalist toplumun iki ana sınıfı arasındaki ilişkiler bakımından öyle sıradan bir burjuva hükümeti gibi sermayenin işçi sınıfına yönelik sömürü faaliyetlerinin aelade genel koşullarının muhafazası için çalışmadı sadece. Ya da burjuvaziye kısmi, arızı, her burjuva hükümetinden beklenebilecek tarzda avantaj ve ayrıcalıklar tanıyan uygulamalar peşinde olmadı bu 18 yıl boyunca. Yukarıda kullandığımız sözcüğü gayet dikkatli seçmiş bulunuyoruz: AKP burjuvazi adına işçi sınıfına karşı bir **taarruz hükümeti**dir. Konumu özeldir. Bunu kısaca anlatmaya geçmeden önce, bu boşluğun solcu yazarlar açısından ne kadar şaşırtıcı olduğunu yadsınamaz bir örnekle anlatalım.

Diyelim ki AKP eleştiricisi yazarımız hukukçudur, iktisadi konularda kalem oynatmaya uzmanlık birikimi uygun değildir. Ya da yazarımız konusunu, her nedense, AKP hükümetini sadece demokrasi ve insan hakları açısından incelemeye hasretmiştir. Bu durumda kuşkusuz kurumlar vergisinin her fırsatta azaltılmasının yanı sıra dolaylı vergilerin her alanda acımasızca artırılması yoluyla vergi yükünün işçi sınıfının ve emekçilerin sırtına yüklenmesini veya asgari ücretin (sendika bürokratlarının “iş uzatmak istememesi” sayesinde) “beklenen enflasyon” a (yani gerçek enflasyona değil de devamlı görevden alınan Merkez Bankası başkanlarının sözde tahminlerine!) ezdirilmesini analiz etmesi ya beklenemez (uzmanlık) ya da beklenmez (demokrasi ve insan hakları). Peki, yıllardır **her büyük grevin** (metal, cam, bankacılık ve başka sektörler arasında ayırım yapılmaksızın), mevzuata işçi düşmanı 12 Eylül rejimi tarafından sokuşturulmuş sahtekâr “grev erteleme” hükmünden yararlanılarak hükümetçe **yasaklanmasının** da hukuk alanı ya da demokrasi ve insan hakları ile ilgisi yok mudur? Hele hele yasada “erteleme” için sayılan “ulusal güvenlik” ve “genel sağlık” gerekçelerinin bu kararlarda tamamen keyfi biçimde öne sürüldüğü, daha da ötede Erdoğan'ın sermayedarlara “sizin çıkarlarınız için grev yaptırıyoruz” mealinde sitemlerde bulunduğu göz önüne alınırsa burada çok berrak hak ihlalleri, var olan mevzuata bile aykırılık yok mudur? Siz insan hakları toplantılarında hiç çalışma hayatına ilişkin hakların bu tarz açık ihlallerinin, bırakın uzun uzun tartışıldığını, kısaca da olsa sözünün bile edildiğini duydunuz mu? Bu durumda bu solcu yazarların “burjuva aydınları” olduğu, şayet kendilerine sosyalist diyorlarsa da ancak “burjuva sosyalisti” oldukları söylendiğinde tepki göstermek, kızmak doğru oluyor mu?

Biz gerçek bütünüyle çıplak olduğu için, uzun bir yazıyı daha da fazla uzatmak amacıyla hiçbir ayrıntıya girmeden neredeyse iki on yıldır ülkenin başında

olan AKP hükümetinin kapitalist toplumun iki ana sınıfı arasındaki mücadelelerde tuttuğu yeri cumhuriyet Türkiye'si'nin yüz yıllık gelişmesinin bu açıdan dönemleştirilmesi çerçevesinde yalın biçimde ortaya koyacağız. Yüz yıllık tarihimizde burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadeleleri oldukça elverişli biçimde on yıllar üzerinden şöyle dönemleştirilebilir:²³

(1) 1920'li yıllardan 1940'lı yıllara: Türkiye'de özgül anlamda kapitalist üretim tarzını devlet kapitalizmi temelinde yerleştirmeye girişen burjuva devrimi, işçi sınıfını bütünüyle atomize ederek sınıf mücadelelerini tek parti rejiminin despotizmi içine hapsedmiştir.

(2) 1950'li yıllar: İşçi sınıfına ve emekçi köylülüğe göz kırparak başa gelen Menderes yönetimi, bir yandan özel sektörün kapitalist gelişmeyi tedricen devlet sektöründen devralmasına destek olurken bir yandan da işçi sınıfına sırt çevirmiş, büyük iç göç hareketinin ürünü olan yedek işçi ordusunun sermaye için yarattığı avantajı muhafaza için elinden geleni yapmıştır. Yani cumhuriyetin yaklaşık ilk 40 yılı büyümekte olan bir işçi sınıfının mücadelesinin kontrol altında tutulmasıyla geçmiş durgun yıllardır.

(3) 1960'lı ve 1970'li yıllar: Sınıf mücadelesinin görülmedik derecede tırmandığı, işçi sınıfının sadece ekonomik kazanımlar elde etmekle yetinmediği, sendikal ve siyasi örgütlenmeler aracılığıyla düzenin sınırlarını bile zorlamaya başladığı, 15-16 Haziran ayaklanmasıyla Türkiye'de proletarya devrimleri çağını açtığı bir dönem yaşanmıştır.²⁴ Bu dönemde sadece işçi sınıfı büyük bir atağa geçmemiş, yanına köylülüğün daha yoksul kesimlerini, yeni göç etmiş kent yoksullarını, Kürt halkını ve gençliği de almıştır.

(4) 1980'li yıllar: Burjuvazinin, 12 Eylül askeri darbesi ve Evren-Özal ikilisi aracılığıyla işçi sınıfından 15-16 Haziran'ın intikamını aldığı, 1960-80 arası dönemde elde edilmiş bütün kazanım ve mevzilerine hücum ettiği yıllardır. Özal, dünya çapında başlayan sermayenin neoliberal taarruz stratejisinin ana eksenlerini (özelleştirme, sendikasızlaştırma, esnekleşme, sosyal hizmetlerin metalaştırma ve özelleştirme yoluyla tırpanlanması, kuralsızlaştırma (deregülasyon), ekonominin emperyalizmle bütünleşmesinin derinleştirilmesi vb.) hazırlamış, ama 1990'lı yıllara girerken güç yitirmesi ve erken ölümü dolayısıyla uygulamaya ancak kısmen geçirebilmiştir.

(5) 1990'lı yıllar: Türkiye'nin dört ana burjuva siyasi akımının (merkez sağ, merkez sol, İslamcı ve faşist) her birinin iç bölünmüşlüğü dolayısıyla zayıf ve iç çelişkilerle malûl koalisyon hükümetleri, 1995 seçimleri öncesinde artık her bir akım Özal'ın programını benimsemiş olduğu halde, burjuvazinin bu stratejik programını uygulayamamıştır. (5 Nisan 1994 kararları gibi istisnai atılımlar vardır, ama bunlar sürdürülememiştir.) Böylece Türkiye burjuvazisi, 20. yüzyıl sosyalist inşa deneyiminin yaşandığı ülkelerin 1989'dan sonra teker teker kapitalizmin restorasyonuna

23 Burada anlatılan dönemleştirmenin 1980 askeri darbesine kadar ayrıntıları için bkz. *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri*, a.g.y.

24 15-16 Haziran'ın bu anlamda nasıl bir dönüm noktası oluşturduğu konusunda bkz. Sungur Savran, "15-16 Haziran: Türkiye'de Proleter Devrimleri Çağının Şafağı", *Devrimci Marksizm*, sayı 43, Yaz 2020.

maruz kaldığı dünya çapında yaşanmakta olan büyük yeniden yapılanma döneminde değerli zaman yitirmiş, özlemle beklediği Avrupa Birliği (AB) üyeliği meselesinde sadece Gümrük Birliği (1995) ile yetinmek zorunda kalmış, işçi sınıfının çeşitli eylemleri (1989 Bahar Eylemleri, 1990 kamu çalışanlarının sendikalaşma mücadelesi, 1990-91 Zonguldak grevi ve Ankara yürüyüşü, Paşabahçe ve Erdemir grevleri, 5 Nisan 1994 sonrası eylemler, kamu çalışanlarının 17-18 Haziran 1995 büyük Ankara eylemi, Susurluk döneminde sendikalar, sosyalistler ve Kürt hareketinin ortak eylemleri vb.) ne türden olursa olsun hükümetlerin zaafları dolayısıyla engellenememiştir. Kısacası, 1990'lı yıllar (Kürt savaşının zorlu etkisi de göz önüne alındığında) burjuvazinin kayıp on yılı olarak nitelenebilir.

(6) 2000'li ve 2010'lu yıllar: İşte güçlü tek parti hükümetleri olarak AKP dönemi (2015 sonrasını ayrıca ele almak üzere) sınıf mücadeleleri açısından *burjuvazinin bu kayıp yıllarının telafi edildiği yıllar* olmuştur. *AKP döneminde neoliberal sınıf taarruzu stratejisi, 1980'li yılların Özal yönetiminden bile daha köklü biçimde yerleştirilmiştir.* Dönemin başı AB üyeliği yönünde büyük bir atılıma tanık olmuştur. (AB ile ilişkilerin daha sonra kötüleşmesinde AB üyesi ülkelerin yönelişi en az AKP'nin taktik dönüşü kadar etkilidir.) Türkiye burjuvazisi özelleştirme özlemini AKP döneminde gidermiş, özelleştirme operasyonlarının ezici çoğunluğu bu dönemde gerçekleşmiştir. AKP daha ilk günlerden başlayarak işgücü piyasasını esnekleştirme yönünde adımlar atmıştır, bu çaba hâlâ devam etmektedir. KESK'in muazzam bir canlılık getirmiş olduğu kamu çalışanları alanında, AKP yukarıdan aşağıya sendikalaşma yoluyla büyüyen Memur-Sen ile bir cendere oluşturmuştur. Üç büyük işçi konfederasyonundan biri olan Hak-İş'i kendi işçi bürosu gibi elinde tutmakta, Türk-İş yönetimini ise kontrolü altına alarak sendika hareketinin burjuvazinin çıkarları açısından etkisini büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. AKP-AB ilişkisi bir süre sonra tıkanmış olsa bile, yabancı sermaye için yaratılan olanaklar ve dünya ekonomisiyle bütünleşme bakımından Türkiye burjuvazisinin dışa açılma arzusunu büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Kısacası, bu 18 yıl, 12 Eylül'den bu yana genel olarak bakıldığında sermayenin önünün en çok açıldığı dönem olmuştur. Yani sınıf mücadeleleri açısından özel bir dönemdir. (Bunun, burjuvazinin kendi içindeki mücadeleler bakımından etkisi çok önemlidir ve aşağıda ele alınacaktır.)

Şunu iyi anlamak gerekir: AKP ve Erdoğan, 2010 anayasa referandumunda liberallerin yaşadığı yanılısamalara inat, 12 Eylül rejiminin en has mirasçısıdır. Bunu burada bir sınıf olarak burjuvazinin stratejik nitelikteki ekonomik programının en ileri biçimiyle bu dönemde uygulanması bakımından söylüyoruz. İşin başka yanlarına birazdan döneceğiz.

Meselenin sembolik bir boyutuna değinmeyi de unutmayalım. Erdoğan en azından iki değişik aşamada, biri 2008'de, biri ise 2017'de aynı açıklamayı yapmış ve Türkiye'yi bir anonim şirket yönetir gibi yönetmek istediğini söylemiştir. Bu tür bir yaklaşımın burjuvazinin saflarında nasıl tatlı kalp çarpıntıları yarattığını tahmin etmek kolaydır. Erdoğan dış görünüşüyle ve tarzıyla bir Kasımpaşalı olarak yoksul ve emekçi halkın gönlünü almakta, ama ruhuyla bir kapitalist gibi davranarak Türkiye burjuvazisi açısından mükemmel bir bileşim sunmaktadır. AKP, Ortadoğu'nun bütün İslamcı partileri (İhvan'ın çeşitli ülkelerdeki seksiyonlarından Lübnan Hizbullahı'na kadar geçerlidir bu) gibi, "garip gureba dostu" tutumuyla da

halkı kontrol altında tutmanın bir başka kanalını açmıştır. AKP'nin emekçi sınıflara ilişkin politikası şöyle özetlenebilir: örgütlü işçiyi atomize et, yoksullaştır, sefaletle terk et, sonra onu “garip gureba” olarak koruman altına al. İslamcı politika gerçekten yoksulları ve yoksulluğu seviyor!

Bu bölümü bitirmeden bir noktanın altını çizelim: AKP burjuvazinin işçi sınıfına karşı 12 Eylül askeri rejimiyle birlikte başlatmış olduğu taarruzun 90'lı yıllarda yere düşmüş bayrağını yeniden yükselten parti olmasaydı, aşağıda anlatacağımız da bütünüyle farklı yaşanabilirdi. Yani AKP'nin burjuvazinin bütününe ve her şeyden önce büyük holdinglerden ve bankalardan oluşan tekelci dilimine hizmeti bu kadar güçlü olmasaydı, belki de hükümeti ilk dönemin sonunda sona ererdi.

İşçi sınıfı şimdilik bütün bunlara rağmen epeyce bir kısmıyla Erdoğan'ı desteklemekle birlikte, AKP ve Erdoğan'ın sınıf mücadelesinde tuttuğu bu yer, aynı zamanda onun iktidardan düşürülmesinin olanaklarının da ipucunu sağlıyor. Bütün bunları görelim.

Türkiye burjuvazisinin iç savaşı

Şimdi AKP'nin bir burjuva sınıf taarruzu partisi olmanın ötesinde, bir istibdad rejimi kurma yönündeki güçlü eğilimini açıklama anlamında en özgül yönüne geliyoruz. Bu, elbette Erdoğan ve AKP'nin İslamcılığı ile ayrılmaz biçimde iç içedir. AKP, aynen içinden koptuğu MSP-Refah geleneği, yani terk ettiği tarihî önderi Erbakan gibi, Türkiye burjuvazisi için başka bir gelişme stratejisi, başka bir güzergâh öneren bir partidir. Aradaki fark, Erdoğan'ın ve ondan da fazla Gül ve Arınç'ın (AKP'nin üç ana kurucusu) bu yolu emperyalizmle birlikte yürümeye çok daha yatkın olmasıdır. Erbakan'ın Millî Görüş hareketi, “Hoca”nın alaycı biçimde “taklitçi kulüp” olarak sınıflandırdığı bütün diğer burjuva partilerinden farklı olarak ne ABD ile ne de AB ile yakın ilişkiler kurmuş, en son aşamada hükümetten düştüğünde azıcık yalpalamış olsa bile sonuna kadar yüzünü İslam ülkeleri birliği yönüne çevrili tutmuştur.

Ama bu farklı güzergâh ve stratejiyi anlamaya çalışmadan önce İslamcı hareketin gelişmesinin tarihî köklerine ve sınıf karakterine bakmak gerekir. Tarihî gelişmede daima olduğu gibi, siyasi ve ideolojik gelişmeler, velev ki konu din kadar kitleler üzerinde güçlü ağırlığa sahip türden bir ideoloji olsa bile, aslında “ekonomik olgular” a ve sınıf mücadelelerine bağlıdır. Türkiye'nin İslamcı hareketi de ülkenin 20. yüzyılda yaşadığı kapitalist gelişmenin ve sınıf ayrışmalarının dinamiği içinde ortaya çıkmıştır. Burjuvazi içinde bir sınıf mücadelesinin ürünüdür. 2000'li yıllardan itibaren AKP yönetiminde bu sınıf içi mücadele önce kansız, sonra sadece 24 saat için de olsa kanlı bir iç savaş biçimine bürünmüştür.²⁵

25 Bu bölümde ileri sürülecek bütün ana tezlerimiz, iki ayrı uzun makalede bütün ayrıntısıyla daha önce işlenmiş fikirlerdir: “İslamcılık, AKP, Burjuvazinin İç Savaşı”, Neşecan Balkan/Erol Balkan/Ahmet Öncü (der.), *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP* içinde, İstanbul: Yordam Kitap, Mart 2014 ve “Faşizm mi, Rabiizm mi?”, *Devrimci Marksizm*, sayı 27, Yaz 2016. Bu yüzden burada bunları okura kısa ve özlü biçimde sunmaya çalışacağız. Okur, görüşlerimizin ayrıntılı biçimde temellendirilmesini o yazılarımızda bulabilir. Yalnızca 2016 sonrası gelişmelere değindiğimizde o yazıların dışına çıkıyor olacağız.

İslamcı hareketin sınıf temeli

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekiyor: Türkiye’de İslamcı hareket **kelimenin en dar anlamında** burjuvazinin bir fraksiyonunun çıkarlarını savunmak ve ilerletmek için kurulmuştur. Erbakan’ın hem ilk partisi Millî Nizam Partisi’nin kuruluşu, hem 1969 seçimlerinde ilk kez milletvekili seçilişi dikkatle incelendiğinde ve Millî Selamet Partisi’nin (MSP) 1970’li yıllarda hangi sosyal sınıflarca desteklendiği araştırıldığında bunu yadsımak olanaksızdır. Zaten hangi ideolojik zeminde hareket ediyor olurlarsa olsunlar, bütün yorumcular da bu konuda fikir birliği içindedir. Yani Engels’in bu yazının başında yer verdiğimiz pasajında söylendiği gibi, “siyasi partilerin oluşumunun ve aralarındaki mücadelelerin ve dolayısıyla siyasi tarihin bütününün temelini” sınıf karşıtlıklarının oluşturduğu iddiası burada, en koyu ideolojik doğrultuda bir partinin oluşum sürecinde de doğrulanır. Ama, başka birçok alanda olduğu gibi, burada da, kökeninde berrak olan bir ilişki, zaman geçtikçe ve politik-ideolojik mücadeleler dal budak sarmaya başladıkça gözden kaybolur, partilerin ve ideolojilerin sınıf sahipleri gizlenmeye başlar. Oysa hem Erbakan’ın partileri, hem de AKP, bugüne gelene kadar daima burjuvazinin bazı fraksiyonlarının partileri olmuştur.

Türkiye burjuvazisi iki dalga halinde tarih sahnesine çıkmıştır. İlki Kemalist dönemin ürünü olan Batıcı-laik kanattır: İstanbul, İzmir, Adana gibi kentlerin sanayici ve işadamları daha sonra 1971’de TÜSİAD’ı kuracaktır. 1970’li yıllarda Erbakan’ın MSP’si esas olarak Anadolu kentlerinin, bu burjuvazinin hâkimiyeti altında ezilen küçük ve orta boy sermayelerinin (KOBİ) partisi olmuştur. Bu ve başka nedenlerle, parti çok başarılı olsa da oy oranını bir türlü yüzde 8-10 bandının üzerine çıkaramamıştır. Bu tür bir sıçramanın gerçekleşmesi için 12 Eylül’ün yarattığı birtakım önkoşullar gerekiyordu. Bunları kısaca özetleyelim.

12 Eylül’ün İslamcı hareketin önünü açması

Birincisi, 12 Eylül’ün (Özal’ın 24 Ocak 1980 programı ile zaten toplumun önüne koymuş olduğu) gelişme stratejisi, burjuvazinin iç pazardan dış pazara dönüşüne ve emperyalizmle daha derinden bir bütünleşmeye dayanıyordu. Bu, burjuvazinin yüzünü sadece en ayrıcalıklı ekonomik ortağı olarak gördüğü AB ülkelerine değil, aynı zamanda Ortadoğu’dan Orta Asya’ya, Karadeniz bölgesinden Kuzey Afrika’ya kadar birçok bölgeye çevirmesinin temelini oluşturuyordu. Türkiye burjuvazisi, sermaye birikiminin ulaştığı düzey itibarıyla, artık bir bütün olarak dış pazarlara ve dış kaynaklara (özellikle petrol) göz dikmek **zorundaydı**.

İkincisi, Özal’ın yönetiminde 1980’li yıllarda Körfez ülkelerinden gelen sözde “faizsiz bankacılık” (şimdi “katılım bankaları” olarak anılıyor bunlar), o güne kadar KOBİ ölçeğine, vizyonuna ve iş kültürüne hapsolmuş İslamcı sermaye dilimlerine yönetici kadroların oluşması açısından (aynen kamu iktisadi teşebbüslerinin Kemalist dönemde ve sonrasında Batıcı-laik sermaye için olduğu gibi) “fidelik” işlevi görecekti. Bu ve yararlanılan krediler Anadolu sermayesinin bazı birimlerini holdingleşmeye ve tekelci sermaye statüsüne yükselmeye hazırlıyordu. 1980’li yıllardaki İran-İrak savaşı da mal açlığı içindeki bu iki ülkeye yapılan ihracat yoluyla Anadolu

kentlerindeki bir dizi sermaye birimini ihya edecekti. Gaziantep, Konya, Kayseri, Kahramanmaraş gibi illerde önce 1980’li yılların ikinci yarısında “Anadolu kaplanları” olarak anılan, sonra 1990’lı yıllar ile birlikte holdingleşen ve daha zayıf olsa da eski Batıcı-laik sermayeye rakip hale gelen birtakım şirketler yaratacaktı. Yani 1990’lı yıllara gelindiğinde İslamcı sermaye (bazılarının bugün bile hâlâ ısrarla iddia ettiği gibi) “Anadolu sermayesi”nden ibaret olmaktan çıkmıştı.²⁶

Üçüncüsü, 1960-80 arasında işçi sınıfının mücadele gücünün kapitalist düzeni bile tehdit etmeye başlaması karşısında burjuvazi 12 Eylül rejimi altında örgütsel, politik, hukuki vb. önlemlerle yetinmemişti. İşçi sınıfını 1970’li yıllarda ciddi bir kitleselleşme yaşayan sosyalizmden koparmak için, sol Kemalistlerin 2000’li yıllarda bile “laikliğin bekçisi” olarak görmek istediği TSK’nın yönettiği rejim, “Türk-İslam Sentezi” adı altında bir yeni ideolojinin imalatına girişecekti. İslamcılık, burjuvazinin hâkim güçlerinin kontrolü dışında, Anadolu burjuvazisinin (ve geleneksel küçük burjuvazinin) sesi olarak, 1950’li yıllardan beri yükselişe geçmişti. Ama Türkiye burjuvazisinin Batıcı-laik kanadı ve onun en önemli siyasi gücü rolünü üstlenen TSK, 1923’ten itibaren İslam’dan uzaklaşmış olduğu halde, şimdi ilk kez işçi sınıfını durdurmak için dinden medet umuyordu. Amaç elbette bu İslam’ın devlet İslamı olmasıydı, ama halk adım adım muhafazakârlaşınca İslamcı hareket de bu ortamda güçlenecekti.

İşte 12 Eylül’ün yardımlarıyla İslamcılık 1970’li yıllarda MSP’nin çarptığı yüzde 10 tavanını aşıyor, 1994’te büyük metropollerin belediyelerini ele geçiriyor, 1995 seçimlerinde birinci parti oluyor, 1996’da büyük koalisyon ortağı olarak hükümet kuruyordu. Erbakan nihayet başbakan olmuştu.

Aynı sınıfın biri hâkim, öteki yükselmekte olan iki fraksiyonu arasındaki bu mücadele, 28 Şubat 1997 tarihinde verilen askeri muhtıra ile büyük bir gerilime dönüşüyordu. Bir süre sonra Erbakan hükümeti devrilecekti. Ama “bin yıl yaşayacağı” söylenen 28 Şubat müdahalesi, yalnızca Refah Partisi’nin bölünmesiyle ve AKP’nin doğmasıyla sonuçlanıyordu. Yukarıda da belirtildiği gibi, yeni parti Erbakan’dan farklı olarak emperyalizmle taktik işbirliğinden uzak durmayacak, 2002 seçimlerinden hemen sonra TÜSİAD burjuvazisini ve zaten kendisini Erbakan’a tercih eden ABD’yi tarafsızlaştırmak amacıyla AB’nin yoluna girecekti. İki fraksiyon arasındaki savaş TSK’ya kalıyordu. Bunu izleyen on yıl işte bu nedenle inişlerle çıkışlarla, e-muhtıralarla gizli Dolmabahçe görüşmeleriyle, Ergenekon-Balyoz davalarıyla geçiyordu.

TÜSİAD 2007’ye dek hem AB üyeliği konusundaki ataklığı, hem de Özal mirası ekonomik stratejiyi hızla uygulamaya koyması dolayısıyla hükümetle iyi geçinecekti. TSK’yı yalnız bırakacaktı. Yukarıda AKP hükümetinin burjuva sınıf taarruzunu en etkili uygulayan hükümet olmasının burjuvazinin kendi içindeki mücadelesinde

26 Türkiye’nin tekeleli sermayesinin günümüzdeki yapısı ve İslamcı burjuvazinin bunun içindeki yeri konusunda bkz. Kurtar Tanyılmaz, “Türkiye Burjuvazisinde Derin Çatlak” ve Özgür Öztürk, “Türkiye’de İslamcı Büyük Burjuvazi”, her ikisi de *Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP*, a.g.y. içinde. Kurtar Tanyılmaz bu yapıda 2016 yılında yaşanan sarsıntı sonrasındaki durumu inceleyerek bu çerçeveyi güncellemiştir: “Türkiye Egemen Sınıfının Yapısında Dönüşüm”, *Devrimci Marksizm*, sayı 30-31, Bahar-Yaz 2017.

güç dengelerini etkilediğini söylemiştik. İşte bu ilk dönemde henüz iktidarı konsolide olmadan önce AKP'nin ayakta kalmasını sağlayan biraz da bu olmuştur. Ama unutulmasın burada kalıcı bir yan da vardır. TÜSİAD 2007 ertesinde kendi yerleşik çıkarlarını savunmaya geçtikten sonra bile, her aşamada AKP'nin işçi sınıfı karşısında ısrarlı biçimde burjuvazinin çıkarlarının yanında durması TÜSİAD'ın muhalefetini hep bir ölçüde gemlemiştir. Burjuvazi, bu karmaşık ilişkiler ağının içinde, 2016'ya dek kansız bir iç savaş yaşayacaktı. Bu savaşın sonunun 15 Temmuz başarısız darbesinde kısa süren kanlı bir iç savaşa dönüştüğünü bugün biliyoruz.

Şimdi gözümüzü dış politikaya çevirmek zorundayız. Çünkü bu, İslamcı hareketin ve bugün AKP'nin Türkiye için çizdiği güzergâhın ayrılmaz bir parçasıdır.

Rabiacılık

Yıllardır Erdoğan halkı, iki eliyle, dört parmağı açık ama baş parmağı kapalı selamlıyor. Bu, bir bakıma AKP'nin "Heil Hitler" işaretidir. Bu "dört" işarete iki ayrı anlam yüklenmektedir. Kâh biri kâh öteki öne çıkıyor. Bunlardan biri Erdoğan'ın Kürt hareketi ile sorunlu olduğu dönemlerde sık sık tekrarladığı "tek"lemedir: "Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet!" Burada açık bir Türk milliyetçiliği ısrarı vardır. Ama "dört" sembolünün bir de ikinci anlamı vardır. Bunun temeli, Erdoğan'ın 2011'de başlayan Arap devrimi içinde büyük bir atak yapan Müslüman Kardeşler örgütü (bundan böyle İhvan-ı Müslimin'in kısaltması olarak İhvan) ile birlikte Sünni Arap dünyasında bir uluslararası ağ kurmuş olmasında yatıyor. Mısır, Tunus, Suriye ve Katar'daki İhvan örgütlerinin yanı sıra (İhvan Mısır'ın başına geçince İhvancılığı depreşen) Filistin örgütü Hamas'tan oluşan (ve Fas, Ürdün ve başka ülkelerdeki İhvancı örgütlerce desteklenen) bu uluslararası akım, 2013'te Mısır'da genelkurmay başkanı el-Sisi'nin Bonapartist darbesiyle büyük bir yara alacaktı. Mısır darbeci güçlerinin İhvan'ın seçtiği cumhurbaşkanı Mursi taraftarlarını Kahire'nin Rabia (dört sayısına karşılık verir) meydanında katletmesi Erdoğan'ın uluslararası akımına bir simge bulmasına vesile olmuştur. Yani Rabia işaretinin ikinci anlamı da koyu bir İslamcılıktır. Belki buna da Erdoğan'ın "Türk-İslam sentezi" diyebiliriz!

Bu bizi İslamcı hareketin İslam âleminin birliğine olan bağlılığı meselesine getiriyor. Erbakan başbakan olur olmaz Türkiye dâhil sekiz Müslüman çoğunluklu ülkeyi bir araya getirmiş, o dönem Rusya'nın da katılımıyla oluşmuş G-8'e rakip olarak D-8 adlı (D harfi "Kalkınan" anlamında) bir İslam örgütü kurmuştu. Bu (ve İran ve Libya ile kurduğu ilişkiler) en azından ABD'nin gözüne, Erbakan'a karşı 28 Şubat zemininde savaş açmak için yeterli görünmüştü. Bir noktaya dikkat etmek gerekiyor: Türkiye'nin İslamcı hareketinin İslam birliği konusundaki bu duyarlılığı bir ideolojik takıntı falan değildir. Burada da dini ideolojik ve politik projelerin ardında sınıf çıkarları yatıyor: Türkler Yavuz Selim döneminden itibaren dört yüzyıl boyunca İslam Halifeliğini ellerinde tutmuşlardır. Başka ülkelerin Müslümanları için ne ifade ederse etsin, hilafet Türkiye'nin İslamcı hâkim sınıfları için apaçık bir şekilde kendi uluslarının İslam dünyası üzerindeki hâkimiyetini temsil eder. Şimdi 12 Eylül döneminden itibaren Türkiye burjuvazisinin dış pazarlar ve kaynaklar konusundaki ihtiyaçlarının İslamcılığın gelişmesi bakımından neden önemli oldu-

ğunu anlamak artık kolaylaşıyor. Türklerin devasa İslam dünyası, en azından Sünni Müslüman çoğunluklu ülkeler üzerinde hâkimiyeti, Türkiye burjuvazisinin iktisadi çıkarlarına bire bir denk düşmektedir. (Bunun içindir ki, Koç ve Sabancı gibi gruplar, İslamcı burjuvazi ile yaşadıkları iç savaşa rağmen, Erdoğan'ın Ortadoğu-Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde ve Irak Kürdistanı'nda petrol peşinde koşmasını onaylamakta, Tüpraş'a yatırım yapmakta, yatırımlarını enerji alanına (elektrik dağıtımı vb. de dâhil) kaydırmaktadırlar.)

İhvan odaklı uluslararası akımın 2013'teki Mısır darbesinden bu yana sarsıntı içinde olması, AKP hükümetinin çeşitli bölge ve ülkelerde kâh Kürtlere karşı mücadele, kâh petrol kaynakları, kâh siyasi nüfuz, kâh yayılcılık uğruna fütuhata girişmesini engellemiyor. Irak'ın ve Suriye'nin kuzeyindeki TSK güçlerine, Libya'da savaşan taraf olmayı, Doğu Akdeniz'de petrol mücadelesine girişmeyi ve Kıbrıs'ı bütünüyle Türkiye'ye bağlama atağını, Azerbaycan'da Dağlık Karabağ üzerine savaşı katın, bunlara Afrika'nın bütün Müslüman ülkelerinde üsler, toprak kiralamar, ticari anlaşmalar, taahhüt işleri, silah ticareti vb. faaliyetleri ekleyin. Türkiye, Erdoğan döneminde çevresindeki bölgede hiç olmadığı kadar yayılcı bir politika izlemektedir.

Türkiye'nin laik entelicensiyası hilafet meselesini nihayet Ayasofya konusundaki önemli gelişmeden sonra keşfetti. Her zaman olduğu gibi, bu gecikme aynı zamanda büyük bir telaşla birlikte geldi. Oysa biz hem 2014 yazımızda ama daha da vurgulu olarak 2016 yazımızda aslında İslamcı burjuvazinin nihai hedefinin hilafetin yeniden tesisi olduğunu belirttik, (2016 yazısında) Erdoğan'ın bu role uygun görüldüğünü ifade ettik. Ama bu AKP için tam bir mevzi savaştır. Ağır ağır kazanılacak uzun vadeli bir savaş.

Bu bölümü bitirmeden Erdoğan'ın yayılcılık politikasını "yeni Osmanlıcılık" olarak nitelemenin yeterli olmadığı konusundaki kanaatimizi belirtmek istiyoruz. Bu niteleme, Erdoğan ve AKP halk üzerinde kültürel-ideolojik alanda nüfuzunu arttırmak için Osmanlı'yı sürekli bir *leitmotif* olarak kullansa bile doğru değildir. Diriliş Ertuğrul veya Kuruluş Osman gibi diziler halkı zehirlemek için yapılıyor. Bunlar 21. yüzyılda fütuhatin üzerinde yükseleceği herhangi bir model sağlamaz. Çok başka bir dünyanın ve toplumun olgularını anlatırlar. "Yeni Osmanlı" model dendi mi derhal sormak lazım: Hangi dönem Osmanlı? Necip Fâzıl'ın öğrencisi ve hayranı Erdoğan için ideal olan, elbette Abdülhamid dönemidir. Ama Abdülhamid Necip Fâzıl'a da, Erdoğan'a da sadece istibdadıyla örnek olabilir. Fütuhata çıkmak ne kelime, Osmanlı'nın dilim dilim parçalanmasına nezaret eden bir padişaktır o.

Osmanlı'nın tarihinde Erdoğan'ın yayılcılığına örnek olabilecek tek tarihi şahsiyet, yükselen Türkiye burjuvazisinin ilk büyük temsilcisi, Erdoğan'ın muhtemelen nefret ettiği Enver Paşa'dır. Enver'in Almanya'nın koltuğu altında gerçekleştirmeye çalıştığı uzak Asya fütuhati tam da Erdoğan'ın bugün yapmaya çalıştığına ışık tutmaktadır. Erdoğan'ın yayılcılığı aynen Enver'ininki gibi emperyalizmin koltuğu altında çıkılmış bir maceradır, yönettiği devletin maddi ve ideolojik güç ve itibarının olanaklarını aşar, sonu felakete bitecek bir yoldur. Bir devleti büyütür kurtaracağım diye yola çıkıp az kaldı toptan yok edecek bir tarihî örnek yaşamış bir ülkede Rabiacılıkla yatıp kalkanlara akıl ve izan dilemekten başka yapılacak bir şey yok.

İstibdad: Faşizm mi, Rabiizm mi?

Bu tartışma bize Erdoğan ve AKP'nin uzun yıllar boyunca taş taş üstüne koyarak inşa ettiği istibdad rejiminin temellerini veriyor. Bu konuya girerken bir noktanın altını çizmemiz gerekir. Sol liberaller kendilerinin desteklediği dönemde Erdoğan'ın "demokrat" bir yöneliş içinde olduğunda ısrar ediyor, daha sonra istibdada, baskı rejimine dönmesini ise birtakım ikincil faktörlerle, hatta Erdoğan'ın "Ankaralılılaşması" ile, yani "çevre" iken "merkez" haline gelmesiyle açıklayabiliyorlar. Bütün bunlar yanlıştır. Şayet Türkiye burjuvazisi kansız bir iç savaş yaşıyorsa ve geçmişte bu savaşın taraflarından biri askeri gücü kullanarak diğerini bastırmış ise, bastırılan tarafın fırsatı eline geçirdiğinde karşı tarafın toparlanıp kendi projesinin önünde yeniden engeller yükseltmesini olanaksız kılacak bir kalıcı yapı ve düzenleme kurmak istemesi, politikanın en doğal gelişmesi olur.

Üstelik burada sadece basit ekonomik çıkarlar üzerinde bir savaş yoktur. Burjuvazinin iki kanadı arasındaki mücadele, işin doğası gereği iki ayrı rejim ve yaşam tarzını, daha da önemlisi Türkiye'nin dünyadaki yerinin iki ayrı tanımlanma biçimini gerekli kılmaktadır. Batıcı-laik burjuvazinin kırmızı çizgisi NATO'dur, Batı emperyalist dünyasının diğer kurumlarıdır, Türkiye'nin Avrupa sisteminden kopup yeniden, onların deyimiyle bir "Ortadoğu ülkesi" haline gelmesidir. Yani çekirdeğinde sınıf fraksiyonları arasında bir mücadele yatan bir çelişki kendini dışarıya değişik katmanlarla örülmüş olarak ülkenin uluslararası konumu, rejim, eğitim, din/laiklik, kadın-erkek ilişkileri, en sonunda da yaşam tarzı gibi alanlarda vurmaktadır. Maddeci yöntemi tutarlı olarak izleyemeyenler, iki sınıf fraksiyonu arasındaki savaş aramak yerine, aslında onun dışı vurumunun farklı katmanları olan paradigma, tasavvur, felsefe, kimlik çatışmalarını bağımsız değişkenler gibi ele almaktadırlar.

Şayet çelişkiler böylesine derin ve çok katmanlı ise, bir tarafın diğeri üzerinde istibdad kurmaya girişmesi, neredeyse çelişkinin çözümsüzlüğünün bir gereği gibi ortaya çıkıyor. Bunu Rabiacılık, fütihat ve hilafet hedefleri olarak ele aldığımızda meseleyi şöyle de ifade edebiliriz: Bu hedeflere ulaşmak o kadar zordur ki, Türkiye gibi bir ülkenin çeşitli dış çatışmalar ve gerilimler yaşarken cephe gerisinde "demokratik huzursuzluklarla" uğraşmak zorunda kalması, dış cephede partiyi kaybetme riskini kabul etmek anlamını taşır. Yani, başka türlü söylersek, istibdad esas olarak Rabiacılığın gerekli hale getirdiği bir yöneliştir.

Bu anlamda Erdoğan'ın kurduğu rejime "faşist" yaftasını takmak (bu faşizm ister "ikili devlet" biçimini alsın, ister bambaşka bir biçim altında ortaya çıksın) faşizm kavramının anlamını bütünüyle tanınmaz hale getirmek demektir. Faşizm çok özet biçimde söylenecek olursa kapitalist sınıfın ağır bir kriz döneminde sınıf mücadelesini ırkçılıkla zayıflatarak ve küçük burjuva kitleleri proletaryanın üzerine salarak işçi sınıfının her türlü örgütünü, en durgun savunma örgütleri dâhil olmak üzere ezmesine verilmesi gereken addır. Her baskı rejimine "faşist" demek bize mücadele bakımından hiçbir yol göstermez. Bu ne biçim ülkedir ki, yapılan analizleri kabul edecek olursak 2016'dan beri başında bir "faşist" rejim var, ama bir kıdem tazminatını yıllardır didinip uğraştığı halde kaldıramıyor. Biraz ciddiyet!

Türkiye siyaset biliminin ve solunun, daha genel olarak Batı-dışı kıta ve böl-

gelerin solunun, Avrupa tarihinden türetilmiş kavramları birer şablon halinde sürekli olarak dünyanın her yöresine uygulamaya çalışması son derecede zararlı bir yaklaşımdır. İslam Devleti, El Kaide ya da benzer akımlara “İslami faşist” diyen, bilgi dağarcığımızı da mücadele yöntemleri konusundaki düşünme sürecimize de hiçbir şey katmıyor, sınıfsal bakımdan bambaşka iki durumu aynı terimle anarak, insanlık dışı uygulamaları bakımından birbirlerine ne kadar benzerlerse benzesinler bütünüyle farklı koşulların ürünü olan hareketleri özdeşleştiriyor. Benzer şekilde Erdoğan’ı Trump veya Marine Le Pen veya hatta Bolsonaro ile özdeşleştirmek çok yanlıştır. Kurmaya çalıştığı istibdadın karakterinin anlaşılmasına hiçbir katkıda bulunmaz. Erdoğan ve AKP, kapitalizmin yükselişinin hemen öncesindeki yüzyılları ihtişam içinde yaşadıkten sonra diz çöken bir uygarlık olan İslam uygarlığının tarihî güzergâhının Türkiye’nin özgül koşullarında ortaya çıkmış ürünüdür. Bu hareketi ve liderini İslam dünyasının modern kapitalist dünyadaki çelişkileri içine yerleştirerek anlamaya çalışmak çok daha aydınlatıcı olacaktır. Bu yüzden Erdoğan’ın inşa ettiği istibdada Rabiacı/Rabiist demek, faşist demeye göre çok daha açıklayıcı, çok daha aydınlatıcıdır.

Yarı-askeri hükümet

Ne var ki, faşist nitelemesi bir üçüncü bakımdan da anlamsız. Bugün istibdad rejimi bazılarının hâlâ sandığı gibi bir “tek adam yönetimi”, bir “şahsım devleti”, bir “diktatörlük” değil. Bugün rejim bütün muhaliflerine ağır ve keyfi baskı uygulayan bir istibdad rejimi ama kendi içinde büyük sarsıntılar yaşıyor. Bunun kökünde Gezi ile başlayan halk isyanı, 17-25 Aralık, Ekim 2014 Kobani serhildanı, 7 Haziran ve nihayet 15 Temmuz var.

Yazının bu aşamasında bu olayları ince ince analiz etmek mümkün değil. Zaten bu yazının esas konusu, içinde bulunduğumuz anlık konjonktürün analizi değil, AKP iktidarının uzun vadeli sınıf ve devlet biçimi analizi. Yine de geldiğimiz noktadaki duruma kısaca değinmek, hem rejimin faşist olmadığını bir kez daha hatırlamak, hem de “buradan nereye?” sorusunu yanıtlayabilmek bakımından hiç kuşkusuz önemli.

Yukarıda sayılan 2013 halk isyanından 2016 başarısız darbe girişimine uzayan olaylar zinciri, hem birbirinin üzerinde yükseldiği ve her biri bir öncekinin etkisini arttırdığı için, hem de Erdoğan’ın ve AKP’nin her defasında bir başka müttefikini kaybetmesine yol açtığı için, istibdad kurma yolunda verdikleri mücadeleyi çok sarstı ve bir ölçüde zayıflattı. Erdoğan’ın hâlâ ciddi bir kitle desteği olduğu muhtemelen doğrudur. Ama bunun dışındaki bütün rezervlerini adım adım yitiriyor.

Darbe o kadar muamma karakteri taşıyor ki Erdoğan darbeden sonra “MİT Müsteşarı ve Genelkurmay Başkanı ile ilgili bir şey olacak mı?” diye soran bir gazeteciye hakkında “dere geçerken at değiştirilmez” diyecek kadar ağır konuştuğu kişilerden Hulusi Akar’ı yeniden cumhurbaşkanı seçildikten sonra Savunma Bakanı yaptı, onunla aynı derecede kuşkulu bir konumda olan Hakan Fidan’a da dokun(a)madı. Ama iş bununla bitmiyor. 2015 Kasım ayında yapılan seçimler 10 Ekim Ankara Gar katliamı sonrasına rastladığı için son bir defa alevlenerek yüzde 50’ye yaklaşan AKP oyları ondan sonra 10 puan kayıpla yüzde 40 bandına oturduğu için Erdoğan

Devlet Bahçeli ve MHP'nin tutsağı haline gelmiş durumda. Öte yandan, Savunma Bakanı zamanında Bahçeli'nin kendisine hediye ettiği silahı özellikle gündeme getirerek pozisyon almış bir asker. Darbe sırasında 1. Ordu Komutanı olarak en kritik rollerden birini oynayan ve şimdi müstakbel Genelkurmay Başkanı olarak görülen Kara Kuvvetleri Komutanı da o süreçte "beni Bahçeli'ye sorun" demişti.

Bütün bunların üzerine Süleyman Soylu'nun İçişleri Bakanlığı'nı hükümet içinde ikili iktidar mevkii haline getirdiğini de görmek gerekir. Soylu, tarihçesinde "bin operasyon" bulunan Mehmet Ağar'ın veliahtı. Mehmet Ağar'ın son dönemde eski kontrgerilla arkadaşlarıyla hatıra resmi çektiği hiç de masum bir şey kabul edilmemeli. Kısacası, bir ucu eski kontrgerillaya, bir ucu orduya, bir ucu MİT'e, bir ucu da MHP'ye uzanan bir alternatif kanat var hükümetin içinde ve yamacında. Bu, yarı-askeri bir hükümet kısacası.²⁷ Hükümet içindeki kanatlar istibdad karşıtlarına karşı birlik içinde olabilirler, ama kendi içlerinde ne kadar gerilimli bir ilişki yaşadıkları son ekonomik krizde gitmek zorunda kalan Berat Albayrak ile Süleyman Soylu arasında uzun zamandır var olan ağır gerilimden dolayı zaten biliniyordu.

Bu insana faşizmi değil, istikrarsız ve başarısız 12 Mart hükümetlerini hatırlatıyor. Erdoğan hükümeti, adım adım, yerini aldığı koalisyon hükümetlerine benzer bir konuma doğru çözülüyor.

Ekonomik kriz, Covid-19, uluslararası halk ayaklanmaları, işçi sınıfı

Bu durumda çıkar yolun nerede aranması gerektiği konusunda söylenecek şey çok yalın. Her tarafından gericilik dökülen birkaç başlı hükümetin içindeki çelişkilerden hiçbir şey beklenemez. Varlığı pamuk ipliğine bağlı, dokunulmazlıkların kaldırılmasından Azerbaycan'a asker gönderilmesine kadar AKP'nin izinden ayrılamayan ana muhalefetten ya da her an gerilimlerle sarsılmakta olan İyi Parti'nin içinde bulunduğu Millet ittifakından da herhangi bir şey ummamak gerektiği bize açık görünüyor. Buna karşılık toplumda bambaşka bir gündemin içinde çırpınan milyonlarca işçi ve emekçi var. Ekonomik kriz ve Covid-19 ayrı ayrı ve birlikte bu büyük kitlenin canını yakıyor. Kapitalizmin 2008'de başlayan Üçüncü Büyük Depresyon koşullarında insanlığı nereye getirdiğini bütün dünyada görüyoruz. Ama dünyanın dört bir köşesinde halk, emekçiler, yoksullar, ezilenler ayağa kalkıyor.

Öyleyse solun, hele hele kendine sosyalistim diyenlerin ne yapması gerektiği gün gibi ortada. Bu toplumu sırtında taşıyan ve hükümetin sürekli taarruzu altında yaşayan işçi sınıfı ile onun etrafında toplanacak bütün ezilenleri harekete geçirmek, bu sefer zafere ulaşacak bir yeni halk isyanı yaratmak için mücadele en doğrusudur. Ama bu sefer bir işçi sınıfı Gezisi. Yeni bir 15-16 Haziran.

---

27 Yarı-askeri hükümet analizi Levent Dölek'indir. Bkz. <https://gercekgazetesi.net/gundemdekiler/erdogan-ve-soylunun-davasi> ve <https://gercekgazetesi.net/gundemdekiler/bir-istifadan-cok-daha-fazlasi-coken-ekonominin-gurultusu-ve-curuyen-istibdadin>. Dölek ta 2018 cumhurbaşkanı seçiminin önce bu gelişmenin ön belirtilerini görerek Erdoğan'ın Türkiye'yi generallerle yöneteceğini öngörmüştür: <https://gercekgazetesi.net/karsi-manset/erdogan-turkiyeyi-pasalarla-yonetecek>. Seçimden sonra öngörüsü bütünüyle doğrulanmıştır: <https://gercekgazetesi.net/karsi-manset/erdogan-turkiyeyi-generallerle-mi-yonetecek>.

Gerçek gazetesi

Gerçek gazetesi Devrimci İşçi Partisi'nin (DİP) merkezî yayın organıdır. Partinin hem kendi üyeleri ve sempatizanlarıyla hem de toplumun sömürülen ve ezilen geniş kesimleriyle bağlarını kuran, en önemli örgütlenme aracıdır.

2009 yılında, dünya kapitalizminin Üçüncü Büyük Depresyon'a sürüklenmeye başlamasının üzerinden henüz bir yıl geçmemişken yayın hayatına başlayan Gerçek, yıllar içinde Üçüncü Büyük Depresyon döneminde dünya devriminin yeni dalgası sayısız ülkeyi gezerken, devrimlerin, isyanların, halk ayaklanmalarının sesini, soluğunu bu topraklara taşıdı. Ama ayağını en çok kendi topraklarına bastı. Bu topraklarda sermayenin, emperyalizmin ve onların her renkten siyasi temsilcisinin yalanlarına karşı, işçi sınıfının ve ezilenlerinin gerçeklerini yazdı. İşçi sınıfının bağımsız sınıf siyasetinin, enternasyonalizmin ve Marksizm'in sesi oldu.

Gerçek, işçi sınıfının, emekçilerin, ezilenlerinin mücadelelerinden, direnişlerden, grevlerden, işgallerden beslendi. Gerçek'in matbaadan sonraki durağı hep işçi servisleri, grev ve direniş çadırları ile emekçi mahalleleri oldu, olmaya devam ediyor. Ve işçi sınıfı ve emekçiler, bu gazetenin sadece okuyucusu değil, aynı zamanda yazarı. Gerçek'in sayfaları, metal fabrikalarından, fabrikalardan işçilerin, çeşitli sektörlerden emekçilerin yazdığı yazılarla dolu.

Gerçek gazetesini alın, okuyun, okutun!

Gerçek'i her gün internet sitesi ve sosyal medya hesaplarından takip edin, paylaşın!

 gercekgazetesi.net

 [gercekgazetesi](https://twitter.com/gercekgazetesi)

 [gercekgazetesi.net](https://www.facebook.com/gercekgazetesi.net)

 [gercekgazetesivideo](https://www.youtube.com/gercekgazetesivideo)

 [gercekgazetesi](https://www.instagram.com/gercekgazetesi)

 anchor.fm/gercek

 [gercekgazetesi](https://play.google.com/store/apps/details?id=com.gercekgazetesi)

Kitap Tanıtımı

Troçki'nin Hayatı ve Ölümü

Troçki'nin Hayatı ve Ölümü

Victor Serge,
Yazın Yayıncılık
İngilizceden çeviren:
Bülent Tanatar

Bu kitapta bir adamın portresini çizmeye ve çok özet de olsa yaşamının doğru bir hikâyesini vermeye çalıştım. Son derece güç olan bu görevi doğruluk açısından ancak yerine getirdiğimi düşünüyorum. L.D. Troçki, 1896'dan 1940'a, kırk dört yıl boyunca, öylesine çok ve önemli olayın içinde bizzat yer almıştır ki biyografisi çoğu zaman zamanının tarihiyle karışmıştır.

Söylediğim sadece şu: "İşte adam bu. O böyleydi. Düşündükleri, söyledikleri, yazdıkları bunlar. Yaptıkları bunlar. Başına gelenler bunlar." Bunu yaparken, tek kaygım anlatının doğruluğu oldu. Doğal olarak, çoğunlukla Rusça yayınlanan sayısız belgeye ve en başta da L.D. Troçki'nin eserlerine başvurdum. Nataliya Sedova Troçki nezdinde bulduğum tez canlı yardım benim için son derece değerliydi; onun notları ve anıları benim ancak yalan yanlış bilebileceğim şeyleri tamamına erdirmemi sağladı.

(Tanıtım Bülteninden)